

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata

2015. június

XXVI. évfolyam 6. (296) szám

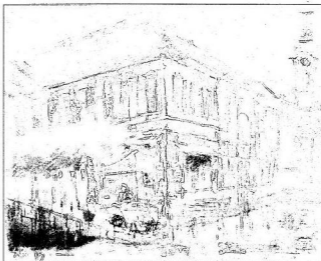
Ara: 250 Ft

Tájak, borok, hangulatok

Sipos Loránd gyűjteményes kiállítására

■ Sipos Loránd festőművész, lapunk állandó illusztrátora és grafikusa amolyan igazi világpolgár. Az a típus, aki egyaránt otthon érzi magát a Marosvásárhely környéki kis falvakban, a Gemencben és a Szigovica partján, a skandináv országokban vagy bármely világvárosban, mert mindenhol meglátja, megtalálja a szépséget. Saját bevallása szerint utazásai közben mindig magával viszi festőkészletét vagy vízlatfüzetét, és ha valahol valami szépet lát, akkor nem rest megállni, felvázolni mindazt, ami alkotói fantáziáját megragadja. Lebet az bármí. Egy szépen ívelt híd, egy szelben hajladózó virágos mező, egy kapu részlete, egy folyópart kövei, egy lepasszult épület falán a málló vakolat, vagy bármí más, ami mellett mi, hétköznapi emberek esetleg elmeremnk. A festő szemre azonban mást és másként lát. Meglátja a csúfban a szépet, a sötétben a világosat, a keményben a lágyat, a hidegben a meleget, és mindenben, mindenek fölött meglátja a fényt, amint ragyog. Legálábbis Sipos Loránd egészen biztosan ilyen, hiszen azt tartja magáról, hogy mindig, mindenben a remény fényét és ragyogását keresi és ábrázolja.

Képi világa nem véletlenül lebet sokaknak ismerős. Szívesen festi szíkebb, közvetlenebb környezetetnek. Ha végignézzük gyűjteményes kiállítását, amelyet május 8-án, a Csodálatos Baja fesztiválsorozat nyitányaként kínál fel a bajaiaknak és az ide látogató vendégeknak, olyan érzésünk támadhat, mintha városunk utcán sétálnánk, vagy mintha kedvenc borunkból kortyolgatnánk egy poháru valót. Nem véletlen a hasonlat sem, hiszen Sipos Loránd maga is barátja és értékelője a jófajta bornak. Látszik ez képein is, amint megcsillan a fény a pohár falán, mélybordóba vonva a nedít.

Bajai látkép (olaj, vászon)

Jó tudni, hogy Sipos Loránd, aki Marosvásárhelyről indult, Bajára érkezett meg. Hozzá tartozik a városhoz, hozzá tartozik a III. Béla Gimnáziumhoz és immár a Bajai Honpolgárhoz is. Jó látni, amikor diákjaival keresztülvonul a városon, hogy kezükben vízlatfüzettel megállapodjanak valahol, folyóparton vagy templomlépcsőn. Jó elküldeni neki egy-egy irást is, és izgatottan várni, milyen illusztráció születik meg hozzá. De a legjobb mégis bókliázni a képei között. Nyár végéig ezt még bármikor megtehetjük a Bácskai Kulturpalota galériáján és aulájában. (A kiállítás anyagának néhány további darabát is számunk 20. oldalán láthatják.)

Sándor Boglárka

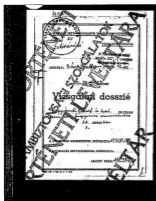
E SZÁMUNK TARTALMÁSÓL

- Péntekesnap Impédiák (György Ferenc tanulmánykötet 2. része)
- A svédországi templomépítési és tévén (Pap István megemlékezése)
- György Péter (Balmazújvárosi) önéletrajza (Zsoltár László közlése)
- Bárdi Tibor költésztése (Mayer János újságot beszélget)
- Mindy valentín hűségét lenni (Zsoltár László emlékeztető Bányászok Április)
- Egyen a költészetben (Fekete J. József beszámolója Balmazújváros)
- Városi kulturális rendezvények a vasárnapi munkaszüneti 2015-ben, Egy kisvárosi határon megfigyelés (Sándor Boglárka)
- Erőnknek ezeket kéri nekünk 3: Hátbátis voltam (Kovács I. Sándor írása)
- Adatok a szerzők híreire költészetek történetéhez (Földes Boróka közlése)
- Megjött a nagy hír (Mayer János költője a költészet és a szépi, szövevényes történetek a művelésről)

Párhuzamos tragédiák

(A Keresztényszocialista Magyar Munkásmozgalom és a Nemzeti Ellenállási Mozgalom története 1941-54) 2. rész

■ Készítések, célok remények

A beszerzés (propagandózó beszélgetés, majd a csatlakozásra való felszólítás) általában meghökkenően 'civil' módon történt, mintha nem is a kommunista diktatúra legvadabb éveit éltek volna, az éberség mestersegesen formázott légrétegen.

Hermann János barvallomás szerint B. Lajos vegyi árutájtában, „mivel vevők nem voltak”, Gramling László „röviden elmondta neki a szervezkedést”. Őt a bajai Tóti Kálván-szoborán kívánta tájékoztatni, de nem történt meg, mert „orvoshoz sietett.” K. László vallotta: a beszerzendő volt csendőrvonakodott, mire ő figyelmeztette: „Égy csendőr nem szabad, hogy gyáva legyen.” Gramling fá- és szénkereskedői minőségében minden évben szállított árut a ferences rendháznak. Egyik alkalommal így szólt a házfiúknak: „Jó lenne egy szervezkedést létrehozni, mivel az a hír, hogy nemokorra meg fog változni a rendszer.” A válasz: „Vérje ki a fejéből az ilyen ostoba elgondolásokat.” Gramling rendíthetetlen volt. Lakásán vegytartát adott a papnak. Kérte: szerezzen Mohácsról katonai adatokat V. Béla az üveget fűldöz vágta, és megtagadta ezt. „Nem – mondotta Gramlingnak, – tegyen le ő is az ilyen veszélyes elgondolásairól.” Gramling ígéretet tett erre. Földy György volt nemzetgyűlési képviselőtől 1949 őszén érdeklődött: „Mi a véleménye egy szervezkedésről?” Válasz: „Nem időszéri ma szervezkedni.” Legyen intő példa a pécsiék gyors lebukása. K. Péter

a lakásán szervezték be. Kérték, hogy ő a fával tegye ugyanezt. Az érthető bizalmatlanság, félelem mindkét csoportosulás kezdeményezőit jellemezte. Koppány levélben fordult Suhayhoz, hogy tisztázza: valóban ő vezető-e a szervezkedést. Huszár Ernő őt így tájékoztatta. A levelek pontos tartalmát nem ismerjük. Viszont a pécsi és a szegedi csoportok képviselőinek jelentkezését elhárította, a szegedieket meg sem hallgatta. 1949-ben T. István kereste fel a következő hírral: van Baján *Jét-három arztaltársaság hozzánk hasonló deklarációt egyenlekből... a rendszerváltás ideje közeledik.* Bekövetkezésekor legyen 5 a város katonai parancsnoka. T. József volt csendőr, most alkalmi munkás a csatlakozásra szóló felhívásra csak annyit válaszolt: *Térmésszesen.* B. Lajos „pálmbézés közben” kérte íj. H. Jánost, hogy szerezzen pistolyfőző tőltényeket. M. András felkérése után azonban „kézbe vette az irányítást.” H. János két r. katolikus pap kerékparjának javítása közben ismertette a szervezkedést. Reagálásuk: „*mg nem időszéri,*”, „*szémmozgás az társaságot.*” H. Imre azt kérdezte a szervezőtől: „*Mikort lesznek már itt...*” (ti. a felfszabhatók – G. F.) Válasz: „*rövidesen!... a felső vezetése szerint...*” K. József kispáraszt, a múltban termény- és fűkereskedő, 1953-ban a nádgazdaság szegődényes munkása: „*sem utasította el...*” B. Imre tisz-elnök nem vállalta. M. Sándor MDP- és tisz-tag, tüzoltóparancsnok: „*Nem tudta, hogy tudott-e a szervezkedésről.*”

A „népi demokratikus” állam meglőntésére irányuló szervezkedéseknek nem csak a külföldi támogatói, de társadalmi bázisa is homlokterében állt az ÁVH vizsgálódásainak. A szocialista rendszer ellenségeinek létét, együttműködését, engesztelhetlenségét propaganda szempontból is hasznosítani kívánták. Itt is a tételhez igazították a tényeket. Szorgalmasan gyűjtöttek a „bizonyítékokat”. Kiderítették: a sváb P. Pálnak Katymáron 2000 kh-ja volt, ehhez bérlet még ugyanezenyit. Mindig „követelőddé volt a családéival szemben.” A náciakat dicsegették, a szövetséget pedig rágalmazza. Nem dolgozik – vajon miből él? Bányán Soherer Antal volt földbírtokos és *Manuska* volt ügyvéd érdemel figyelmet. *Manhold Pál* horvathya ezredes a német megszállás idején került Bajára városparancsnoknak. 1946

tavaszán jött vissza nyugatról. Egyházi adóbeszedő lett. A demokrácia minőségét megfosztotta. Lánya tanfőnök, 5 tarta el a családot. Szoros kapcsolatban áll D. Anthony Ferencel, Soherer Antallal és *Garat Béla* apát plébáncsal, aki Baján az „utolsó időkhig” élte a Magyar Élet Pártjának. P. Gyula „szüksös ponyvakereskedő” volt. Jelenleg Szekszárdon útépitésnél ellenő. Tagja volt a Kiszgázda, majd a Pfeiffer-párnak. Klerikális és jobboldali, ellensége a népi demokráciának. Bizik abban, hogy a rendszerváltás, nyugati segítséggel, „hamarosan bekövetkezik...”. *Krénaiz Géza* vas-és fémárnykereskedő a 30-as években. „Baján a legzsidagabb ember volt.” Be akart lépni a MKP-ba, miután ez nem sikerült, az SZDP tagja lett. 1951-ben üzletelt, 1952-ben egyik lakását államosították. Ez váltotta ki belőle a „legnagyobb gyűlöletet...” Jelenleg lakatos a MÁV-nál. Németharót. Többet költ a jövedelméről. Gazi Béla apát plébános. Volt kormányfőtanácsos, az iskolák államosítás és az অপáczendék felosztása idején volt „különbözet” ellenséges. *Ziegler József* volt lőkögyáros. A német megszállás idején „különbözet” jött ment a lőkörgyár, és állítólag a maga módján hállás is volt a megszállóknak. Övé Baja egyik legszebb háza. Hangoztatta: ha a németek veszítenek, „aj nekünk.” *Farkas (Wolf) Andor* volt alezredes a MÉP megyei főtitkár. Örült a nyilasok előretörtésének. A bizalmas jellemzőek sorát folytathatnánk.

Feltűnik, hogy mennyivel alaposabb munkát végeztek a nyomozó hatóságok a Nemzeti Ellenállási Mozgalom (NEM) társadalmi hátterének és a résztvevők szociális összetételének vizsgálata terén, mint tették azt a Keresztényszocialista Munkásmozgalom (KMM) esetében. A NEM-ről 1953. március 2-i jelentés szerint a nyomozás során felderítettek száma: 188 fő. Őrizetbe vettek 39-et, beszerveztek 3-at. Az összesen 229 főből a szervezkedés tagja volt 185, tudott róla 44 fő. Szociális megoszlásuk szerint: volt katonatiszt 17, tiszteljes 5, tisztviselő 31, csendőr 13, rendőr 4, kulák 20, kispolgár 15, középpáraszt 5, munkás 5, értelmiség dolgozó 21, római katolikus pap 36, egyéb 13 volt közülük. Őrizetbe vételle javaslattal 49, ügynöki bizalmas ellenőrzés alá vonást 83, kitelepítésre pedig 12 főt. A szervezkedésről tudók szociális összetétele

pedig a következőképpen alakult: katonaisztár 3, tisztviselő 6, csendőr 2, kalács 5, kispolgár 11, munkás 1, értelmiségű dolgozó 3, rk. pap pedig 13. Ezek közül fizetnie vételre javasolnak 7, ügynői ellenferdés alá vonásra 25, kitépeltésre pedig 12 főt.

Csak az iratokban szereplő, szórt adatok alapján tudjuk ábrázolni a lépet. 207 személyre vonatkozó adatot találtunk. Ebből 185 a szervezkedés tagjaira vonatkozik. A 13 eltűléstől nyolc volt idős (1881 és 1898 között született), öt pedig fiatal (1924 és 1928 között született). Elítélésükkor tehát a legidősebb 72 éves, a legfiatalabb pedig 25 éves volt. Az MKM esetében 104 személyre vonatkozó adatot találtunk, akik közül a legidősebb 1893-ban, a legfiatalabb pedig 1933-ban született. A harmincöt adatból mindössze 7 vonatkozik idős korukra. A szervezkedés cserékada 24 éves volt. Kosztolányinéknál a tagok között volt papnővendék, gyógyszerész, jogász, vegyész, katonaisztár, mérnök, MÁV-alkalmazott, volt hadapród, főiskolai hallgató, egyetemista, gyári segédmunkás, szerelő, főportás, kertész-szőlész, papnánár, újságíró/segédmunkás. Estékben beszélésük a szülők foglalkozásaira vonatkozó adatok is: rendőr tisztviselő, hivatásos katonaisztár, szódagyári tisztviselő, rendőr-tanácsos, rendőrkapitány, csendőr őrnagy, földművelés és fizetvézés, hentes és mézárás, volt földbirtokos, hajós-kapitány és tanító.

A két szervezet működésével kapcsolatos színterek megjelölése is segít a történet megértésében. Az MKM tagsága mozgalmi céllal megfordult a bajai Pandúr-szigeten, Szentendré környékén, a Balaton partján, a Büntényben. Voltak E. Sándorék szőlőjében, M. József lakásán, a fővárosi Rádai Kólegyumban, a Britannia Szállóban, K. Károlyék lakásában. Baján a Guál Péter utcában, a Stromfeld Aurél utcában, a Petőfi Sándor utcában, G. Sándorék lakásában, a Ván utca 28. számú házában, a Sugovica-parti Tóth-féle vendéglőben, a Gerendás vendéglőben és természetesen a ciszter rendházban. Itthoni és külföldi helységek közül érintett volt: Baja, Vác, Kecskemét, Nyíregyháza, Szentmiklós, Kiszvárd, Miskolc, Mezőfalva (Herczegfalva), Rozányó, Götteburg, Sükösöd, Szeged, Bátmonostor, Lom, Rusze.

A NEM esetében: Pécs, Baja, Budapest, Kalocsa, Nagybaracska, Mohács, Miskolc, Bátmonostor, Kapuvár, Hort, Békéscsaba, Gyula, Bácsbokod, Nürnberg, Bátaszék, Kiskunhalas, Kecskemét, Szombathely, Borota, Kistarcsa, Zalaegerszeg, Bonyhád, Dávod Újvidék, Fogtő, Szakmár, Réztelek, Alsó-Felsőelek, Csengőd Gyügyös,

Mohács, Salzburg, Utsód, Barcs, Vaskút, Csámfalja, Bajaszentiván és Katymár. Nem tudjuk, mit ábrázolhatott az a térkép, amelyet Koppány József küldött Suhay Lászlónak a szervezkedésről, így hát nem tudjuk egybevetni az abban szereplő és az általunk az iratokból kigyjtott színtereket és helységeket. Csak a szervezkedésekkel szorosan összefüggő helységeket alapján érzékelhető, hogy a KMM, elsősorban a felsőfokú intézetekben tanuló-tanító tagjai miatt nem kötődött annyira Bács megyéhez, mint a NEM. A központ mindkét esetben Baja volt, a NEM esetében Kalocsa és Nagybaracska, míg a KMM-nél Budapest és Szeged játszott fontos szerepet. Mivel Suhay Imre legfőbb irányítói tevékenysége – megítélésünk szerint – nem bizonyítható, legfeljebb valószínű, ezért Budapestet nem jelöljük a két szervezkedés központjaként.

A kezdeményezők tájékozódó beszélgetései során kiderült: voltak, akik mereven elutasították a szervezkedésben való részvételt. Többen, főként egyházi személyek helyeselték, de korainak tartották, mások csak ígérték a majdani részvételüket. Voltak viszont jó néhányan, akik fenntartás nélkül szívesen lélekkel szomol az ügy mellé álltak. Így hamarosan mindkét szervezkedés tag-szága szűz fő körül mozgott. Lefogásukkor az összlétszám 350 körül lehetett. Ehhez számíthatjuk azokat, akiket nem fogtak le: rokonszenvezőket, valamint azokat, akik tudták a szervezkedésről. Ismerve az 1945 és 1953 közötti magyarországi „ellenességi” szervezkedések és tagságuk hozzávetőleges létszámát, joggal állíthatjuk, hogy a két szervezkedés külön-külön is számottevő, együttesen pedig az egyik legnagyobb erőt képviselő volt. Ez az erő társadalmi-polit-

kai nézeteit, törekvéseit tekintve is sokszínű volt. Két célban értettek egyet: a szovjet megszállás mielőbbi és végleges megszüntetésében és a szovjet típusú kommunista diktatúra gyökeres felszámolásában. E célok megvalósulásáért várták az ország teljes függetlenségét és szabadságát. A vallás, illetve az egyházak és a szabad vallásgyakorlás védelme ugyancsak jelentős helyet foglalt el törekvéseik között. Részletesen kidolgozott programja egyiknek sem volt. Azt viszont tudjuk, hogy az idősebbek közül korábban többen tagjai voltak a Turulnak, a Magyar Élet Pártjának, és rokonszenveztek a szölsőjobboldali politikai pártok törekvéseivel. 1945 után, a „kollúziós években” a Kisgazdapártban, majd a Pfeiffer és a Barankovics vezetése mellett támogatták.

Meghatározó tényezők

A tagság gondolkodására, fellépésének indultai erejére különösen nagy hatással voltak a következő tényezők. Az első: a megye nagysága (az ország legnagyobb megyéje volt „csomkán” is), agrárjellege és számottevő tanyavilága. A második: társadalmának paraszti-kispolgári-értelmiségi karaktere. A harmadik, és ez Bajára és környékére különösen áll: a lakosság színes nemzeti és nemzetiségi összetétele, közte a szép számú bonyevicséggel. Végül – és ennek történelmi esetében kiemelt szerepe volt – a szomszédosság Jugoszláviával, a II. világháború a győztesek oldalán befejező, a szovjetekkel szemben függetlenségét és nyugati kapcsolatát megőrző, a nemzeti kommunizmus útján elinduló titói Jugoszláviával. Az is kizáródott, hogy a Pécs-Baranya-Baja háromszögben élő szerb, bonyevics kisebbség egy (váltakozó súlyú) része minden alkalommal megragadott, hogy rokonszenzvért az

A Kosztolányi család az 1940-as évek végén

Kozsoltóányi József feleségével

„anyanemzet” iránt kinyilvánítsa, s ha egy mód van rá, elszakadva Magyarországtól, csatlakozzon hozzá.

A II. világháború alatti és utáni évek világ-és belpolitikai zűrzavarái próbát tettek a serdülő- és fiatal felnőt korban lévő ifjak tájékozódását. A „fasiszta fészkek” bajai ciszter gimnáziumba nem csekély számú bunyevác/szerb nemzetiségű, magyar állampolgárságú fiatal járt. Többen közülük kiemelkedő tehetségek, a történelmi-politikai kérdések iránt érdeklődők voltak. Közéjük tartozott *Mátyú Mihály* is. Apja főtiszt, ún. kettős birtokos volt, akinek a jugoszláv-magyar határ átépése meg a két állam közötti viszony elmérgesedése idején sem volt megoldhatatlan. ÁVH-s forrásaink gimnazista fiával együtt UDB-tügyöknél emlegetik. A III. Béla Gimnázium növendékeként néhány, ugyancsak szerb nemzetiségű társával illegális csoportot hozott létre. Plakátokat, röpcédulákat készítettek. *Zambelly Bianca* és *Sándor György* igyekezett kapcsolatot teremteni Kozsoltóányi József és Matyú között. A bizalmatlanság kölcsönös volt, az együttműködési készség halvány jelei inkább Matyú részéről mutatkoztak. Ő a szervezkedés végül eljárték egy jugoszláv vezetési Duna-konföderáció gondolatának képviselőjét, e törekvések támogatását jelölt meg. Nem bízott a nyugati segítségben, annak híveit (fgy Kozsoltóányiékát is) „pataknyoknak” minősítette, szervezkedésüket saját céljainak elérésére kívánta felhasználni. A KMM vezetői pedig a magyar nemzeti önállóságot és függetlenséget vélték veszélyeztetettnek a Matyú-féle Konföderációtól. A kölcsönös bizalmatlanság végül is a kapcsolatfelvételt kudarcát eredményezte. Matyú érettségij után katonai akadémiaira került, de onnan – általunk nem ismert okból – néhány hét után eltávolították. Az ÁVH kiemelt

figyelmet fordított ennek a csoportnak a befolyásolására, de „realizátsúkra” még 1954-ben sem történt meg. Matyú apja 1950-ben, a fű 1952-ben Jugoszláviába szökött át. A kis csoportosulás utólete kivül maradt a politikai nyomozók érdeklődésén.

Különbőségek, érintkezési pontok

A KMM haladt tovább a maga útján. A maga útján, mert bár a visszaemlékezők valamilyen megfontolásból nem tartották említésre érdemesnek, a két szervezkedés vezetői érintkeztek egymással. Két vallomás a két szervezet összefogására, az erők egyítésére vonatkozó lépésekről tudósít. A kezdeményezések ebben az esetben sem vezettek eredményre. Egyesek szerint az összefogás növelte volna a lebukás esélyét. Mi úgy véljük, a két szervezkedés tagságának a kiépített társadalomra, a gazdasági jellegére, az államformára vonatkozó nézetei közötti lényeges különbségek miatt az egyesítési kísérlet eleve kudarcra volt ítélve. Az idősnek nem kívántak gyökeresen változtatni a 45 előtti életformájukon. Ezeket az úgy tiltók aspirációkat az ÁVH vizsgáló tisztje a tisztas vállalkások hitelének módszeres rombolása érdekében – a politikai koncepciók perek forgatókönyvének megfelelően – fel is nagyították.

Mindkét szervezet első tagjai lettek a *sejtvezetők*, a legteljesebbek és alkalmasnak látszó egy-egy helyiség csoportvezetői. A csatlakozók esküt tettek. A NEM leendő tagjai a következő szöveget: „*„...erköszöm a mindenható istennek, hogy hitünket, hazánkat, nemzetünket megvédem, az eszmét a barátai és ismeretségi körömben terjeszteni fogom, ha lehet, vagyonom és az életem árán is. Isten engem úgy segítsen!”* Az esküszöveget – ez minden illegális szervezkedés esetében közös volt – halálra fenyegették. Elkészítettek az összetartást kifejező és erő-

sítő jelképek. A NEM zászlajára „*Patrona Hungariae*” felírt és a Sztán fűtő diadalmaszkodó Szent György lovag képe került. A KMM-nek két zászlaja is volt, az egyiket a szervezkedés legmozgékonyabb és legtöbb munkamezőben szorgoskodó tagja, Zambelly Bianca hímizte.

Mindkét szervezet jelentős tagjait a „népi demokrácia”, illetve a „demokratikus államrend” megdöntésére irányuló illegális szervezkedéssel, kétkedéssel, a magyar állam érdekeit sértő adatok külföldi szervezetek részére történő kiszolgáltatásával, fegyver-és löszerejtegetéssel, diverziós cselekedetek tervezésével és végrehajtásával, gyilkosságra való előkészítéssel vádolták. Az Államvédelmi Hatóság, az Ügyészség és a Bíróság a pártvezetés mindenkorai irányvonalának megfelelően alkalmazta a lehető legsúlyosabb ítéletek kiszabását indokoló jogszabályokat. (A történet e szakaszát később részletesen tárgyaljuk.)

Most arra próbálunk választ adni, hogy a két szervezkedés tagjai mit terveztek, valójában mit is tettek céljaik elérése érdekében. Cselekedeteikkel (röplapok, plakátok, kommunista jelképek rongálása stb.) kellett jelezniük létüket, folyamatosan erősíteni szervezeti kereteiket. Növelniük kellett a tagok számát, szélesíteni a szervezkedés vezetői érintkeztek egymással. Két vallomás a két szervezet összefogására, az erők egyítésére vonatkozó lépésekről tudósít. A kezdeményezések ebben az esetben sem vezettek eredményre. Egyesek szerint az összefogás növelte volna a lebukás esélyét. Mi úgy véljük, a két szervezkedés tagságának a kiépített társadalomra, a gazdasági jellegére, az államformára vonatkozó nézetei közötti lényeges különbségek miatt az egyesítési kísérlet eleve kudarcra volt ítélve. Az idősnek nem kívántak gyökeresen változtatni a 45 előtti életformájukon. Ezeket az úgy tiltók aspirációkat az ÁVH vizsgáló tisztje a tisztas vállalkások hitelének módszeres rombolása érdekében – a politikai koncepciók perek forgatókönyvének megfelelően – fel is nagyították.

Mindkét szervezet első tagjai lettek a *sejtvezetők*, a legteljesebbek és alkalmasnak látszó egy-egy helyiség csoportvezetői. A csatlakozók esküt tettek. A NEM leendő tagjai a következő szöveget: „*„...erköszöm a mindenható istennek, hogy hitünket, hazánkat, nemzetünket megvédem, az eszmét a barátai és ismeretségi körömben terjeszteni fogom, ha lehet, vagyonom és az életem árán is. Isten engem úgy segítsen!”* Az esküszöveget – ez minden illegális szervezkedés esetében közös volt – halálra fenyegették. Elkészítettek az összetartást kifejező és erő-

sítő jelképek. A NEM zászlajára „*Patrona Hungariae*” felírt és a Sztán fűtő diadalmaszkodó Szent György lovag képe került. A KMM-nek két zászlaja is volt, az egyiket a szervezkedés legmozgékonyabb és legtöbb munkamezőben szorgoskodó tagja, Zambelly Bianca hímizte.

Mindkét szervezet jelentős tagjait a „népi demokrácia”, illetve a „demokratikus államrend” megdöntésére irányuló illegális szervezkedéssel, kétkedéssel, a magyar állam érdekeit sértő adatok külföldi szervezetek részére történő kiszolgáltatásával, fegyver-és löszerejtegetéssel, diverziós cselekedetek tervezésével és végrehajtásával, gyilkosságra való előkészítéssel vádolták. Az Államvédelmi Hatóság, az Ügyészség és a Bíróság a pártvezetés mindenkorai irányvonalának megfelelően alkalmazta a lehető legsúlyosabb ítéletek kiszabását indokoló jogszabályokat. (A történet e szakaszát később részletesen tárgyaljuk.)

Most arra próbálunk választ adni, hogy a két szervezkedés tagjai mit terveztek, valójában mit is tettek céljaik elérése érdekében. Cselekedeteikkel (röplapok, plakátok, kommunista jelképek rongálása stb.) kellett jelezniük létüket, folyamatosan erősíteni szervezeti kereteiket. Növelniük kellett a tagok számát, szélesíteni a szervezkedés vezetői érintkeztek egymással. Két vallomás a két szervezet összefogására, az erők egyítésére vonatkozó lépésekről tudósít. A kezdeményezések ebben az esetben sem vezettek eredményre. Egyesek szerint az összefogás növelte volna a lebukás esélyét. Mi úgy véljük, a két szervezkedés tagságának a kiépített társadalomra, a gazdasági jellegére, az államformára vonatkozó nézetei közötti lényeges különbségek miatt az egyesítési kísérlet eleve kudarcra volt ítélve. Az idősnek nem kívántak gyökeresen változtatni a 45 előtti életformájukon. Ezeket az úgy tiltók aspirációkat az ÁVH vizsgáló tisztje a tisztas vállalkások hitelének módszeres rombolása érdekében – a politikai koncepciók perek forgatókönyvének megfelelően – fel is nagyították.

Mindkét szervezet első tagjai lettek a *sejtvezetők*, a legteljesebbek és alkalmasnak látszó egy-egy helyiség csoportvezetői. A csatlakozók esküt tettek. A NEM leendő tagjai a következő szöveget: „*„...erköszöm a mindenható istennek, hogy hitünket, hazánkat, nemzetünket megvédem, az eszmét a barátai és ismeretségi körömben terjeszteni fogom, ha lehet, vagyonom és az életem árán is. Isten engem úgy segítsen!”* Az esküszöveget – ez minden illegális szervezkedés esetében közös volt – halálra fenyegették. Elkészítettek az összetartást kifejező és erő-

ményes felhasználására. A NEM esetében nem szólnak adataink a szellemi, erkölcsi, politikai felkészüléséről. Annál inkább fegyvereikről, löszereikről, a kommunista rendszer kiszolgálóival szembeni megtorlásokról, politikai foglyok kiszabadításáról (Kaloosa), politikai gyilkosság (mérgezés) előkészítéséről, a népgazdaság eredményes működésének akadályozásáról, gazdasági kártevésről (gyűjtöttség), kémadatok gyűjtéséről és továbbításáról a SZER számára. A nyomozás során mindkét szervezkedés esetében különös hangsúlyt kaptak a külföldi (USA, Anglia, Svájc, Jugoszlávia) kapcsolatok. Bizonyításuk – ezekben az években még – nem okozott különösebb nehézséget. A kiemelkedő vezetők esetében, akiknek a több évtizedes hivatali működése során szükségessé váltak a széleskörű külföldi kapcsolattartásuk szinte tőlön kínálta a védőt kémkapcsolatokkal rendelkeznek, elárulták a hazájukat.

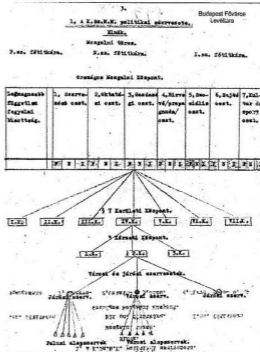
Öletek, tervek, szagalmazások?
Az öletek, tervek végrehajtásához szükséges anyagok, technikai eszközök, fegyverek, löszerek és robbanóanyagok előteremtése egyszerű megoldhatatlan, másrészt viszonylag könnyű volt. A plakátokhoz, röpdétalákhöz szükséges papírt, festéket, ecseteket, tollakat jézi könyvesdéggel előteremtették. Voltak jól felkészült műszaki rajzolók is. A sokszorosított viszont saját másolóval nem tudták megoldani. A Britannia Szálló pincéjébe megkaparintott szerkezetek képtelenek voltak működőképessé tenni, így az összesített állapotban a MÉH-telepen kötött ki. Rádiós adó-vevő készülékre – mint minden illegális szervezkedésnek – nagy szükségük lett volna. Ezen keresztül tartották volna a kapcsolatot külfölddel, juttatták volna el közlendőiket a Szabad Európa Rádióhoz. A beszerzett alkatrészekből viszont nem sikerült alkalmas eszközt barkácsolni. Maradt a levelezés, főként a nyugati kapcsolatokkal rendelkező személyek közvetítésével. Ismeretlen tartalmú levelek valójában a diktatúra megnyilvánulásairól: az ÁVH brutalitásáról, helyi vezetők arroganciájáról, letartóztatásokról, ellátási zavarokról, a jugoszláv határ megerősítéséről stb. szóltak. (A levélírók abban reménykedtek, hogy ezek nyilvánosságra kerülése visszavereteni az elkövetőket.) Tekintettel arra, hogy a II. világháborús magyarországi hadműveletek során a német, a magyar és a szovjet csapatok jelentős mennyiségű hadianyagot és fegyvert hagytak hátra a front elvonulását követően, a begyűjtési, leadási rendeletek ellenére gyűjtögetéshez, mérgezéshez szükséges eszközökből és anyagokhoz könnyen hozzá lehetett jutni. Szervezkedünk elhely-

lyedt hajóról, uszályról, barlangból, elhagyott állások környékéről, ócskvasvastelepről gyűjtötték össze a pisztolyokat, puskákat, géppisztolyokat, golyószórókat, löszereket és alkatrészeket, amelyek közül néhányat a házkutatások alkalmával a nyomozók megtalálták. (Vagy a lebuktatás érdekében előzetesen elhelyezték.) Komoly gondot okozott a szállítások, elrejtések, használhatóvátételük. Az elrejtésre a Pandúr-sziget, valamint a tagok lakása kínált lehetőséget. Származó és nagyobb tízerejű fegyverzetről a NEM tagjainak vallomásaiból értesülünk. Az MKM a nyolc kilogrammnyi robbanóanyag biztonságos elhelyezésével küszködött. (A Szász György által a honvédségtől szerzett súlyos „tárgyi bizonyítékok” senki sem tárolta szívesen otthonában. A nyomozók végül Háringés Ferenc lakásán találták rá.) Ritka kivétellektől, felismerve a tárolásúmban rejlő súlyos következménye, a feladások szabadtították meg a családot ezektől az eszközöktől. A fiatalok nem érzékelték a veszélyt, csakúgy, mint a nyugodtan sétálgattak Baján, a városban. Komolyabb harci cselekmény végrehajtásához szükséges fegyverrel (löveg, páncélozott jármű, páncé-

los stb.) egyik szervezet sem rendelkezett. A birtokában lévő fegyvereket egyetlen alkalommal sem használták. Az ellenük folyó hatóságok eljárás során tetűkre rőt diverziós cselekmények (a bajai híd felrobbantása, a hajóznak utat mutató bóják megromlását/eltávolítása, vasúti sínek felrobbantása, telefonkábelek elvágása stb.) legfeljebb javaslatként merülhetett fel (?), végrehajtásukról nincs adat. Az esetleges „partizánbar” terepének a Móric-szigetet és Pörbly (a fegyver-könyv-vezető „Börbölt” formában jegyezte le – G. F.) környékét tartották alkalmasnak.

Hogy mit tettek volna ha (...) a Dunántúlt megszállják az amerikai-magyar erők, (...) ha „Jugoszlávián keresztül megtámadják Magyarországot...”, nem tudjuk. Azt viszont igen, hogy nem támadtak: sen nyugatról, sem délről. A beteges csodavárók hiába opekedtek a Suhay Izretől érkezett levél után, amelyben a napirenden lévő rendszerváltást „Balaton kirándulás” fedőnévvel jelölték. Huszár süngőt kérdésére az altábornagy azt válaszolta: arra még sokáig kell várni! Igaza volt.

Folytatjuk
Gergely Ferenc

Az összehívás szervezete az ÁVH iratanyagában

A svédországi templomépítő, Illés István (1933 – 2011)

Lapunkban eddig is örömmel mutattunk be Bajáról indult, majd másutt ismertté vált, sikeres embereket. Svédországban élő olvasónkat, Pap Iván építészmérnököt a januári számunkban között Számadás c. írásunk üztönte arra, hogy megörökítse egykori kollégájának, a lutheránus többségű Svédországban katolikus templomok építésével is nevet szerző ILLÉS ISTVÁNNak az emléket. Az egykori belás gimnazista nevét ma is tisztelettel emlegetik Svédországban, így mindenképp méltó arra, hogy szűkebb hazájában is megismerjék tevékenységét. A cikkhez mellékelte fényképeket Illés István családjára, valamint egykori kollégájára, Thomas Blom bocsátotta rendelkezésünkre. Az eredeti írást néhány, a családtól kapott információval egészítettük ki. (A szerk.)

Illés István portréja

■ Illés István szülőfalujából, Dávodról indult el rögös, nehézségekkel övezett, de végül sikeres és megbecsült életútján. Abban az időben Dávodon az apácakolostorban a Kalocsai Iskolánövérék tanítottak. Ötévesen itt járt óvodába, majd itt kezdte az általános iskolát is. A nővérek tanítói, nevelői útmutatása nagy hatást gyakorolt a gyermek Illés Istvánra. Az ő gondoskodásuk, nevelésük egy életre cél és támasz adott a fiatal léleknek.

A következő állomás (pégy évig) a bajai III. Béla Gimnázium, ahol a cisztersek voltak a további kibontakozáshoz szükséges tudás átadói, képzésének irányítói és vezetői. Az itt eltöltött évek adták meg számára azt az alapot, amelyre kemény munkával, hittel és bizalommal a további élete építhetett. Itt kezdett tudatosan benne, hogy mindenképp építész akar lenni.

Ezért lett négy év után Pécs a következő képzés helyszíne számára. Azt szervezte, hogy az építészeti technikum után dolgozni fog. Az ott eltöltött kollégium évek megadják számára az igazi közösségi életet, a fontos kapcsolatok kiépítésének lehetőségét. A két év után elnyert ösztöndíj pedig a Dávodon nekéz helyzetben élő családnak jelentett nagy megkönnyebbülést. Pécsért a kemény tanulás mellett sportolásra is jutott idő; ott akkor a röplabdát kedvelték különösen. Néhány más iskolák csapataival is megmérkőztek. Tagja

volt az iskolai dalárdának is. A csodálatos (és igen hasznos) és eredményes négy év után merült fel a „hogyan tovább?” kérdés: mankiba állás, vagy továbbtanulás a budapesti Műegyetemen.

Munkalehetőségek adva voltak, egy jó ajánlással a szecben csaknem válogatni lehetett a munkák között. Az egyetemi továbbtanulás a nagyon sok jelentkezés miatt szinte lehetetlennek tűnt. Hogy az egyetemek elkerüljék a tömeges jelentkezéseket, az egyszerűség kedvéért az iskolák 6-7 diákot ajánlottak egyetemi felvételre. Illés István az ajánlottak között volt. A felvételi vizsga után egy hónappal jött az örömhír, hogy a vizsga sikertelt. Nagy volt az öröm a családban és Dávodon is; szeptember elsején indulhatott az új élet.

A lakhatást az egyetem egy kollégiumban minimális összeg ellenében biztosított. Egy egykori Esterházy-palotát alakították át az építészhallgatók részére. A társakkal együtt összesen kilencen laktak egy szobában, amelyben az ágyon kívül egyetlen zárható szekrény állt a teljes berendezést. Az épületben volt tanulószoba és könyvtár is. A silény, menzai étkezést általában valamilyen egytálat jelenterte. A kis társaság azonban rövid idő alatt összehangolódott, és barátságukat az otthonról kilődött

csomagok csak elmélyítették. (Ne feledjék, mindez az 1950-es évek elején történt.)

Az előadások, a tanulás, az egyetemi munka Illés István idejének nagy részét kitöltöttek. Az építészeti tantárgyak mellett kötelező tárgyként tanultak még katonai ismereteket, orosz nyelvet, politikai gazdaságtant is. Mindezt egy nyári, egy hónapos debreceni katonai tábori kiképzéssel is fűszerezték. Sportolásra most is maradt ideje: ekkor már az első osztályú Vörös Meteorban röplabdázott nagy szorgalommal, a csapattal egy-két külföldi éttra is elfutott. Itt is több barátot talált magának.

A harmadik tanév után következett a nyári gyakorlat. Illés István ekkor Kalocsára került, ahol részt vett a szovjet hadsereg számára készülő a kaszárnya és a reptér építésében. 1956. szeptember elején az építészhallgatók Budán új kollégiumba költöztek, amely közelebb volt az egyetemhez, és már csak három laktak egy szobában. Jó barátja, Varga László is vele volt ekkor. Nagy bizakodással vágtak neki az utolsó évnak, amelyeknek legfőbb célja az oklevél megszerzése lett volna.

Az idő, a történelem másként rendelkezett. Közismert, hogy a Műszaki Egyetem sulájában született meg a MEFP SZ 16 pontja, amely a forradalom egyik kiindulópontja volt a tizenegy évrnyi kommunista uralom, szovjet megszállás után. 1956 őszének csodálatos tizenkét napja után azonban jött a megtorlás, a szovjetek bevonulása és a forradalom levereése. Ezt követően lehetetlennek tűnt az otthon maradás. Kb. 230 ezer ember hagyta el akkor az országot, köztük Illés István is.

1957. február 6-án a jugoszláviai Nerescimára került menekülttáborba, ahonnan rövid idő

A Tunabergi templom Uppsalában

Illés István büszkesége a S:t Lars-templom

műva Svédországra érkezett, hogy új életet kezdjen. Lund és Rönninge után – ahol nyelvenket (svédet és angol) tanult – Stockholmban, a Királyi Műszaki Főiskolán (*Kungliga Tekniska Högskolan, KTH*) folytatta építészeti tanulmányait. 1961-ben végzett, majd rövid idő múlva Stockholmban munkába is állt. Innen előbb Västeråsba költözött, majd 1967-ben Uppsalát választotta otthonföldül, ahol 1974-ben önálló építészeti irodát alapított.

Első katolikus templonait, a *Värfruktår* (A Szepőfőten fogantatás temploma) 1974-ben szentelték fel Västeråsban. A háromhajós felépítésű templom 200 személyt képes befogadni, és a maga egyszerűségében is mély benyomást kelt az emberekben. Berendezések kivételében neves német és svéd művészek is közreműködtek. A kis tervező csapat kezdetől fogva igen eredményesek bizonyult, mert sora kapták a megrendeléseket világhoz tartozó parókákat és különböző helyiségeket úgy alakították ki, hogy összefüggésekre, iskolai munkára és más foglalkozásra is alkalmasak legyenek. Belsője arányos és építészeti megoldásaiban is lenyűgöző, annak ellenére is, hogy majdnem teljesen díszelen. A főcím alatt ívelő fehérréz gerendázat, az egyszerű oltár, valamint a csodálatos svéd iparművészetet reprezentáló világítótestek és egy iparművész naív vonalvezetést, textillől készült keresztényképeket teszik vonzóvá. Az ablakfestményeken több nyelven (köztük magyarul is) bibliai idézetek olvashatók. A templom üvegablakait az a benyomást keltik, hogy mindig isteni fényben vagyunk, és ez élet beállunk.

Az illés-iroda Uppsalában két evangélikus templónt is alkotott: az egyik *Lätenkyrka* (Lőten templom) volt, amelyet egy nemzetközi papnevél intézettel kapcsoltak össze – ezek mindegyik részét Illésék tervezték. A

templom 600 személy befogadására volt alkalmas. Mivel külföldiek is tanultak itt, a templomi felszerelésekhez tartoztak a padokban lévő, a szünnapon tolmácsolásához szükséges felszerelt fülhallgatók is. A harangjából az épületen kívül, ahhoz simaiva nyerte el feladatát. Az épületben van egy hatalmas ebédlő, több társalgó, tanulószoba és több, egyszemélyes hálószoba is. A templomot 1983-84-ben építették meg, és 1985-ben szentelték fel.

A valamivel később megtervezett *Tunabergkyrka* (Tunabergi templom) kivételése és felszentelése 1996-ban zajlott. A Tunabergi templom közössége a tervezés és építés idején a következőkben fogalmazta meg célját és működését: „Szent sejtet/ szejtet, részvétel, nyíltság / őszinteség és érthetőség.” A templom egyes részleteinek kidolgozását neves építőművészek végezték.

A harmadik katolikus templomot, a *Hölga Treföldighetskyrka* (Szentháromság temploma) 1999 októberében szentelték fel Jakobsberg városban. Érdekesége, hogy a középker őrta ekkor avattak itt először katolikus templomot a 25 nemzetiségből összeálló kb. 1200 katolikus hívő részére. A cél az volt, hogy harmonikus egyetértés teremtsenek a kisisk., a fiatalok, a fehérek és az idősek számára. Mint templom, szolgáljon szemlélésre, a termék elmélkedésre, előadásokra és olvasásra, a gyermekeknek pedig tanulásra és játék céljára.

Az út és a vasúti pálya közé épült piros téglás, masszív kétszintes épület szakadalmat épült. A belsője a kíváncsalmaknak megfelelő, teljességében ismét igazi illés alkotás. A termék megvilágítása, a fény beáramlása az ablakokon, a fűtőberendezések összhangja, a cseresznyefa, a kőr, a nyírfá helyes megválasztása adja meg mindent a benyomást. (A helyi berendezést is Illés írójája tervezte.)

Egy, a hetvenes évek végén adott nyilatkozatában Illés István így foglalta össze építészeti gondolatait és törekvéseit: „A tervezésnél mindig végig kell gondolni azt, ami az élet feltételeihez tartozik, ami az életvitel során előfordul, meg a különböző igényeket, ami érthető, illetve amit kíván az ember. A ter-

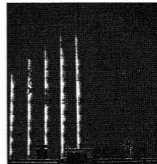
vezésnek össze kell foglania a szociológusokkal, a pszichológusokkal és a közgazdászokkal, mert csak így lehet jó eredményt elérni.”

Építőgus

István szeretett felesége, Sonja fiakkal nevelésén kívül sikerrel intézte az iroda személyi és gazdasági ügyeit. Fiúk, Jan (János) a reklámparban tevékenykedik, Stefan (István) szakács és vendéglátásigazgató, Erik pedig diplomataként az ENSZ keretében dolgozik. A kis magyarországi illés-rokonságból az építész Kálcson élő unokahúgával él a kapcsolat, időközben az építész mindeket testvére is elhunyt.

1957-ben egyébként egész kis magyar kolóniában alakult a stockholmi Műszaki Főiskolán; ott tanult többek között *Bombrér László, Gálygyes Károly, Illés István, Legát Ernő, Paul Gustaf, Révay László és Szényi László* is. Ehhez a csoporthoz sorolhatjuk az egykori III. béisokot Bajáról, akik közül az élők itt Svédországban máig is tartják egymással a kapcsolatot. Közülük *Illés György, Márton Imre, Pap Iván, Szarka László és Tihanyi Mányár* neve említhető. A 2011-ben elhunyt Illés István Uppsalában helyezték örök nyugalomra, a temetési szertartást az általa tervezett St. Lars-templomban tartották.

Pap Iván
Lidőgő (Svédország)

A S:t Lars-templom belülről

Göröngyös út obszervatóriumtól obszervatóriumig

Hegedűs Tiborral ismeretterjesztésről, utánpótlásképzésről, csillagászatról

Sokoldalú ember, aki a munkája mellett mindig is több dologgal foglalkozott egyetemen, háába próbáltuk erről lebeszélni. Három évtized alatt megélt jót-sorsszat egyaránt, mégsem akarta elhagyni városunkat, amikor nehézségek adódtak, és bizonytalanná vált az egész jövője, pedig nem is bizonytalan bajai. Több évi küszködés után most így tűnik, ismét róbe ért. Magus színvonalú szakmai munkásságát az elmúlt év végén Bács-Kiskun megyei Préma-díjjal ismerték el. DR. HEGEDŰS TIBORRAL, az SZTE Bajai Obszervatóriumának igazgatójával beszélgettünk.

— Érdekes módon már gyermekkoromban terveztem, hogy csillagász leszek. Éi beazonem egy olyan emlékező, hogy édesapám kezét fogom otthon, Szegeden a Dóm téren, és azt kérdezők tőle: Tibike, mi akarsz lenni? A válaszon pedig az: csillagász! De igazából mindez 8. osztályos koromban vált tudatossá. A Dézsa György Általános Iskolában *Lábodi Lászlóné* rajz-földrajz szakos tanárnók nagy szeretettel beszélt a Naprendszerrel és a bolygókról, az ő hatására választottam a Radnóti Miklós Gimnázium matematika-fizika szakát. Nagy volt ez, mivel addig magyarul „csoda” voltam, megyei versenyeket nyertem nyelvtanból, szavalóversenyeken szerepeltem, másrészt még zongoráztam is, amit szintén abbahagytam. A döntés után a tanárú segítségével bejutottam a megyei TIT csillagászati szakkörbe, ahonnan egy évvel később elküldtek szakköznevezési tanfolyamra, Gyöngyöstre, hogy tovább is ahaltsam a megszerzett ismereteket. Ez azóta is fontos szakomra.

— *Egyetemi tanulmányaidat is helyben végeztet?*

— A József Attila Tudományegyetemen, ami hatalmas újulást jelentett a világképemben, hiszen az általános iskola két, a gimnázium három sarokra volt az otthonomtól, más az egyetem már vagy 5-6-ra... Kiváló térség tanította az elméleti és a kísérleti fizikát is, de nem inogtam meg, a csillagászat kedvéért tanulom ezeket. Harmadéves koromban éreztet az egyetemre a fiatal *Szabvány Károly*, aki az addig elhanyagolt csillagászati tárgyakat oktatta. Negyedévesben a második szemeszter az odaszá egyetemem tőléttem. Ott mindent croszln hallgattam, és „valódi” csillagászatot, égi mechanikát, elméleti asztrófizikát tanították, illetve mérési gyakorlatokat végeztem egy egész szobányi számítógéppel. Emellett olyan orosz és ukrán kollégákat ismertem meg, akikkel még tárgyuk a kapcsolatot. Az utolsó évét — amikor már csak laborgyakorlat, illetve sugárzástelmélet-óra volt, és elsősorban a diplomamunkára kellett koncentrálni — már Bajáról végeztem. Megtetszett itt egy hely, és szakmai körökben mondták, hogy fogadjam el, mert Magyarországon a csillagászati állás reménytelen, még évekig sem lesz.

— *Milyen volt akkor a bajai csillagászképzés?*

— 1984-ben kerültem ide. Míg a Tóth Kálmán utcában működött a központ, de telephelyüket létezett már az egy-két évvel korábban átúttott Szegedi téri új épület is, még szinte teljesen üresen. Akkor az MTA Csillagászat Intézetének Bajai Obszervatóriumát működtető, *Ill Márton* vezetésével, egy alszervező fiatal szakemberekkel. A legidősebb *Véres Ferenc* volt, aki Miskolcra került ide. Az egyetemről már ismertem a Szegeden néhány évvel előttem végzett *Föld Zoltán* fizikust, illetve egy 3-4 évvel korábban Pesten végzett, tősgyökeres bajai kutató is volt, *Naspi János*. Rajtuk kívül voltak még kalkulátor lányok, technikus, tákarító, kertész, azaz pászg élet folyt itt.

Az intézményben műholdmegfigyeléssel és pályaszámítással foglalkoztak, akkoriban jelenléte meg a ZX Spektum és hasonló kis asztali számítógépek, melyek programozását meg kellett tanúsítani. A következő lépésben elkezdtek ezekre saját programokat fejleszteni. Ebből feladatom a műholdak éfemerisz-számítása volt, és elindult a küzdelem a pontosságért. Közben azért tőhözben elkezdtem a szakköznevezetemet eredeti témájával is foglalkozni: a fedési kétfőcsillagok fénygörbé nagyon izgattak már az egyetemem is. Ill Marci azt akarta volna, hogy csak a műholdakkal foglalkozzam. Váratlanul segítséget kaptam: 1986-ban a szegedi egyetemre a Szegedi téri telephelyűre kívánt helyezni egy 40 centis távcsövet, amellyel viszont klasszikus csillagászati feladatokat kellett végezni. Ettől kezdve igazgatók szemében is létezőcsillagász lett a klasszikus csillagászat talán első digitális elektronikai műszereiket kifejlesztett DVT távcsövel a műholdak pályáját próbálták kímélni. Manapság már látszik, hogy ez valójában volt, és a számszám szerint nem lehetett ezzel mérni, holott én magam láttam, hogy működött! Azonban anyai volt a probléma, hogy mire a nehézségek működtető szocializmus utolsó éveiben folyó, több kutató-

intézet kooperációjával megvalósult fejlesztési munka róbe ért, és minden akadály elhárult, az egész túlaladott lett: a franciák felkérték egy olyan műholdat, amely magában elvégezte az összes felső légköri mérést a „helyszínen”, és az összes korábbi trükk meg tervezési ötlet egy év alatt elavultak vált. Ettől kezdve Baja is a változó csillagokra állt rá. Egyre több cikk született meg 1988-89-ben az e területen végzett kutatásainkról.

— *A '90-es évek végéről valódba került az intézmény mi történet?*

— A Szovjetunió gazdasági összeomlása miatt a bennünket is működtető Interkozmosz-program költségvetési bázisa elfogyott, az ebben tevékenykedő intézményeket pedig visszafelkasztrálták. 1988-tól fűlyaratomon leléptették az álláshelyeket, 1991-ben Ill Márton is felhívták Budapestre, és a következő akadémia az intézet teljes bezárása mellett döntött. Rádásúl a szegedi egyetem is létrehozta a saját csillagászati kőjútját, és 1991 őszén visszavitték a költségvetésüket, ami végképp megpecsételte a sorsunkat. Utólsónak én maradtam, mert nem akartam elhagyni Baját. A szívem vértett volna ezért a jó kis csillagászkőjút. A bezárás után is sikerült kőkszpozícióban maradnom, bejárhatam, az áramot is fizették még egy ideig, de a fűtőanyag '92 telére elfogyott. A reménytelennek tűnő helyzetben megkerestem *Éber Anabát*-t, a rendszerváltás utáni első polgármestert, aki egyetértett azzal, hogy a városnak szüksége van az intézményre, széles látókörű emberrel, a megyei közgyűlés akkori elnökével, aki megígérte, hogy segít. Az egyetemesek eredményeként először a Bajai Obszervatórium Alapítványt juttattam anyai támogatást, hogy két embert felvehessen, illetve a fűtést korszerűsítthesse, majd '94 április végén megszavazták az új, megyei intézmény

megalapítását. Ettől kezdődően nagyon szép időszak indult, amely 2011-ig, az önkormányzati rendszer átalakításáig tartott.

– *Az alapítványt már a vízhezvétel okán használták létre?*

A nagyon rossz helyzetet látva 91-ben hozták létre az alapítványt, hogyha bármi történne szakadna, addigra felerősödjen egy független szerveződés, amely segíthet valamennyit. Elkészítették gyűjtési a támogatásokat. Több lelkes bajai cég is adott pénzt vagy eszközöket. Egy év azonban kevés volt ahhoz, hogy a fizetésekre is jusszon, ezért kellett mindenkit elküldeni. Az alapok azért rendelkezésre álltak, és szintén Éber András által eljutottunk *Dr. Pungor Ernő* akadémikushoz, aki akkor tárcsánál a miniszterként az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottságot vezette, és hozzásegített egy tívcsó megvásárlásához. E nélkül a megye aligha indította volna újra az intézményt. Amikor ez megtörtént, elkezdtem fiatal szakembereket toborozni, és máre '94 júniusában az engedélyezett hat fős létszámmal elindultunk, a tívcsó is megérkezett. Az akadémia annyit segített, hogy vízszár-, illetve kőlétszáradott műszereket, berendezési tárgyakat. Nagy lendülettel látnak neki a munkának, az észleléseknek, és már abban az évben megjelentek cikkekük.

Egy második tívcsó sokáig hiányzott, míg nem a fenntartó 2005-ben engedélyezte, hogy egy kutatásfejlesztési pályázaton a saját erőforrásaink felhasználásával kifejlesztessünk egy robotvásárt. Ezzel együtt új számítástechnikát is sikerült szereznünk. A robotvásárral a szándékunk élt, hogy fő munkaként szupernóva-keresést végezzünk vele, ezzel az égbolt több száz területét lehet programozottnan vizsgálni. Begyűjtik a fotometriai adatokat, majd Szegeden a gyors számítógépekkel fel dolgozzák a képeket. (A szegedi kollégákkal a szupernóvák kapcsán 2001 óta együttműködünk.) Az első siker 2010-ben történt, amikor végre felfedeztünk egy új szupernóvát.

A '90-es évek közepén óriási konszervatív törést, a régi, hagyományos fénymérő műszerekről átértünk a képalakító fotometriára, a CCD kamerákra, melyekért két éve Nobel-díjat is kaptak a feltalálók. Összességében Baja újra elnyerte a rangját a szakmában, és elértek célunkat, hogy egy hasznos kutatóintézet tarthasson fenn.

– *Időközben azért a régi, Tóth Kálmán műszertől is sikerült felélesztenünk.*

– Amikor látszott, hogy a Szegedi út végre rendben van, igazságszerzetünk tovább hajtott minket, hogy a kis, régi hely se vesszen kárba, főleg mert időközben akadnak olyan hangok, hogy dözerolják le, mert kell a terület. 1996-ban *Szék Péter* polgármesterhez fordultunk személyben a város átadásra az épületet, akkor alapítványunk vállalja a felújítását, isme-

retterjesztés, utánpótlás-nevelés és a lakosság igényeinek kiszolgálása céljából. Miután megkaptuk, a Tóth Kálmán utcai épületet önerőből felújítottuk, a régi, gyakorlatilag használhatatlan tívcsó-monstrumot is kiváthattuk egy korszerű, elektronikus vezérelésű mechanikára. 2001-ben az egykori eladótérmet is visszakaptuk. Sokan segítettek ebben.

– *Mikortól jött az újabb válság?*

– Komoly tervekkel készülünk 2009-re, a csillagászat nemzetközi évré, egy átalakított autóbusszal roadshow-t, utazó planetáriumot terveztünk. Az oktatási államtitkárságtól 5 millió forintot kértünk, de végül egy filler sem jutott senkinek – a hazai csillagászat lelkeseséből, társadalmi munkában tansepeit. Közben a megyének is elfogyott a pénze, ami a napi működésünkre is kihatott, mígnem 2011-ben az addigra teljesen eladósodott rendszert lebontották, az intézményeket központosították. Ettől kezdve hol ide, hol oda tartozunk, végül az Emberi Erőforrások Minisztériuma szociális és gyermekvédelmi (I) intézményhálózásba kerülünk. Ott nagyon megrögzött voltunk velünk, de igazából gyökérteknéket léteztünk, rajtuk kívül egy állásukat is a Fejér megyei művelődési központ tartozott meg oda. A pénzünk nagy része is valamilyen úton-módon elveszett. Így utána 20 év után újra szon gondolkodhattam, hogy kit hova helyezzek el, hogy megmentsen. Tényünk az Eötvös József Főiskolával, a Pécsi Tudományegyetemmel, végül a bajai önkormányzattal, de utóbbi is írásba adta, hogy nincs pénze a csillagvizsgáló átvételére és hosszú távú fenntartására. A Magyar Tudományos Akadémiához a börtörcsúcs útvesztőn mi sem kerülhetünk feljöttünk az időből.

Fizék után kezdődött először a keresgetés, hogy ki vehetné át minket, és így jött a képpe a Szegedi Tudományegyetem, amellyel tavaly megkezdtek a tárgyalásokat. Szerencsére *Szabó Gábor* rektor úr nyitott volt irányunk-

ban, így az újabb ügyintézőeknek már jobb hangulatban vágunk neki, és végül idén február 24-e óta immár hivatalosan a Szegedi Tudományegyetem Bajai Observatórium néven szerepelünk.

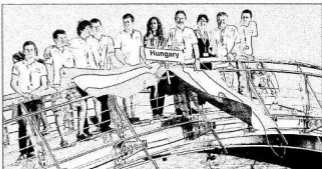
– *A kutatási munkán túl oktatási tevékenységet is végeztek-végeztek?*

– A Pécsi Tudományegyetemen III. Márton tívcsója után 1992-től vettem át az órákat, azóta oktatok ott. Az Eötvös József Főiskolán egy évig főállásban voltunk kollégáimmal együtt. Amikor a legnagyobb baj volt, és teljesen elfogyott a pénz a bérre, csak alig néhány órában maradtunk a csillagvizsgálóval. A főiskola mindhárommal jól járt, mert mindannyian tudományos fókuszal rendelkeztünk. *Borkovits Tamás* műholdas helymeghatározást és képalakítást adott elő a *műszakioktatásban*, *Bíró Imre Barna* számítástechnikát és digitális képfeldolgozást, és pedig informatikai kurzusokat tartottam. Érdekes kaland volt kipróbálni magunkat, hogy szűkebben vett szakmánkon túl hogy álljunk meg a helyükön. Hasznos volt ez a bő év mindenkinek.

– *Mikor és mikor szeretett tudományos, fokozatot, és miért éreztet el fontosságot?*

– PhD-fokozatot a *Gravitációelmélet teszteleire felkelti határozatlankok az intenzívizációk vizsgálataival* című dolgozattal szereztem. 1995 körül még komoly problémát jelentett fizikai-csillagászati megfigyelési tények lehetőségei magyarszántát kerestem az elfogadott fizika keretein belül. Olyan csillagokat találtam, amelyek látszólag nem az einsteini általános relativitáselméletnek megfelelő pálya-elforgási sebességgel mozognak (ez az apertimozgás). Egy kollégám talált olyan fizikai magyarszántát, amely az általános relativitásnak is megfelelő, és a klasszikus fizika keretein belül maradt – ezt kellett igazolni a gyakorlat szintjén is.

Én találtam olyan (viszonylag egyszerű eszközzel is elvégezhető) mérési módszert, amellyel a magyarszánt igazolható lett, és a leg-

Magyar csapat a csillagászati diákolimpián

kritikusabb csillagok mérésével meg is kísérletet bonyolítottunk. Az első eredmények biztatók is voltak – de természetesen a jelenség hosszú lefutási ideje miatt a munka további folytatása évtizedekre nyúlóknak mutatkozott. A téma nagyon izgalmas volt, nagy jelentőségűnek érezttem – és úgy láttam, hozzá tudok szólni, mert minden tudás és tapasztalat megvan bennem a megoldáshoz.

– *Közlekedésükben már tartottál szabóváltót, azóta is folyamatosan foglalkozol az utánpótlás-neveléssel, pl. a nyíri táborok révén.*

– Amikor a megyéhez kerülünk, egyháza elvárás volt, hogy a tiszadsálem felé mutassunk valamit, ezért kiállunk a diákok nyíri táborozásáért. Úgy gondoltuk, ez érdekelhet a gyerekeket. Azóta zajlik, változó részvételi aránnyal, 15-25 fő között, utóbbi a felső határ, amit még elbírunk. Az elmúlt években állandósult 12-15 fős létszám: esetén szinte személyre szabva tudunk a résztvevőkkel foglalkozni. Idén sajnos jelentős változás lesz, ugyanis a helyünket már kiölte a rendezvény, így valószínűleg Bakonybélbe viszzük a tábor, ahol a planetáriumból a szálláson át a segítségük minden rendelkezésre áll, és nagyobb hírveréssel mintegy 30-40 fő is ellátottnak.

– *Mióta is értet el foglalkoztat a diákolimpiákon felkészítésében?*

– Régóta igyekszünk minden erővel mozgósítani a fiatalokat. Ennek jegyében 2009-ben, a csillagászat nemzetközi év alkalmából nagyszabású országos vetélkedőt (a Galilei- és Kepler-verseny) szerveztünk tanulók számára. Két évre is megváltunk Magyarországot is az évek óta zajló Nemzetközi Csillagászat Diákolimpiára, Lengyelországra. Adta magát, hogy mi készültünk fel a diákokat, mert kiálltunk a tehetséggondozást végző szakfeladatokra, emögött ismertek. Sajnos első szereplésünk gyengére sikerredt, alaposan alóbecsültük a színvonalát; csoda, hogy az egyik tehetséges diáknk 4. helyet dícséretet ért el. A következő évben sikerült úgy kiválasztani, majd felkészíteni a mieinket, hogy szerzettünk egy bronzérmét. Egy esztendővel később már ezüstig jutottunk. Azaz látszik a fejlődés. A felkészítés bajjirólban az olimpiákon nyíri táborban csak velük foglalkozunk. Kollégáim alapvetően hízdóznak az ismeretterjesztésről, mert a kutatásból vesszük el az időt-energiát, ezt a feladatot viszont szívesen vállaltuk. Így, eleinte nem kapcsolódott más a hazai szakmából a felkészítésért, de most már nem adnánk át, annyira hozzáink nőtt!

– *A fiatalabb korosztályon túl hosszabb-rövidebb ideje már a felnőttek felé is nyitottak a különböző rendezvény nyilvános eseményekkel.*

– A táborok nagyjából egy időben indítottuk el az agrarhazai „csillagmúzeum” nyílt estjét, ami úgy kezdődött, hogy (főleg) főiskolás

érelődők kérdezték, meg lehetne-e figyelni ezeket a meteorokat. Felajánlottam, hogy jöjjenek ki, a tiszta égbolton minden jól látszik. Nagyon jól érezték magukat, az autók tetején fekvés kényszerít a Perseida-meteorrajt bajeim háromig. Ennek sikerén felbuzdulva azóta minden szeptemberben várjuk az érdeklődőket. Egyezre több bújunk is voltak, és ezeken a szombat estéken-éjszakákon a megfigyelésen túl további színes programokkal várjuk a látogatókat. Idén szeptus 15-én tartjuk.

Ismeretterjesztő munkánk része a városi köznyelvi évek óta zajló előadássorozat is. A kutatók éjszakáján és a múzeumok éjszakáján a Tóti Kálánai utcai épületben tartunk bemutatókat, változatos rendezvényeket. Rossz idő esetre van egy felújított planetáriumunk, de ez jól megy. Mintfogó az udvarra nem fér be, így az ötlet, hogy a meglévő teremre emelünk állandó kupolát. Egyelőre várjuk az önkormányzat válaszát, hogy a városnak is fontos-e az ilyen, és támogatják-e a terveinket. Kedvenc válasz esetén az alapépítélet is felújítanánk, kicsit bővítenék, ezáltal új korszak kezdődhetne. Míg az a Bajai Nagy István Művészeti Egyesület, illetve a Duna Fotóklub is idekötözött, élénk kulturális élet zajlik nálunk, már csak méltó körülményeket kellene teremteni ehhez. Ha a fejlesztés megvalósulna, akkor szinte folyamatosan lehetne vetelni, de nem csak csillagászati térszűkben, hanem akár mozitól is működhetne, amiből elég nagy hiány van a városban.

– *Újabbon mivel foglalkozol?*

– Egyetemista korom óta igaz rá, hogy bizonyos dolgokra azonnal reagálok: ha a csillagászat vagy az ismeretterjesztés szempontjából új lehetőséget látok, akkor rögtön lecsapok rá. Harmincéves hallgatóként már az MTA Csillagászati Kutatóintézetbe jártam anyagot gyűjteni a szakdolgozatomhoz. Akkor úgy jellemeztem, hogy „Hegedűs örül, mielőtt tud dolgozni, ropogtat szorgalmas, ugyancsak minden mással is foglalkozik a tanulmányai mellett”. A témavezetőm, dr. Oláh Katalin – aki még figyelemmel kíséri pályafutásomat – nagyon kérte, hagyjam már abba a sok egyebet, és csak az egyetemre koncentrálok. A tanulás mellett ugyanis még zenélem egy együttesben, diaporámozom, az új nagyon kell, mert trükkökkel, zenei alképekkel sokkal élvezetesebben lehetett a csillagászati képeket így vetetni.

Bajára kerülve is az érdekel, hogy a csillagászat mellett még mit lehet csinálni, így jött az ismeretterjesztés, az oktatás, az utánpótlás nevelése – ami mára döntő fontosságúvá vált, így végül semmi nem bizonyult fölöslegesnek, amibe belevágtam! Ez ma nagyon kell, mivel a természettudományok némaleg leértékelődtek, és kizdenünk kell, hogy ezeket a pályákat is

vállasszák a diákok. A mérnöktársadalom is érül annak, hogy a csillagászat létezik, mert ennek révén tudunk a műszaki pálya felé is irányítani embereket.

– *Hívd a világárbé is eljuttat má, egy kisbolygót nevezek el Rókiak!*

– Est egy felvidéki amatőr csillagász, Kőrös István fedezte fel, 6 jogsollat arra, hogy elnevezze. Kutatómunkája során amolyan szakmai segítséget kapott Baján tölem, és mindvégig tisztelt munkámat, eredményeimet, az amatőr és profi csillagászat közötti kapcsolat éhítésében, fejlesztésében végzett tevékenységemet, hogy ennek kívánt emléket állítam. A kisbolygó a nemzetközi katalógusban 220229 sorszámmal, és immáron a „Hegedűs” nevet viseli. Jó érzés más, nálam sokkalta nagyobb szellemóriások között kerengni, hisz ugyanezt kisbolygó-tulajdonos pl. Komolós, Gothard, Eötvös, Teller, hogy magyar neveket említek hirtelenjében – de természetesen. Eivertin, Newton, Maxwell nevé is viseli egy-egy kis égitest.

– *Több évzades magas színvonalú szakmai munkád azbt meghozta a hivatalos elismeréseket is. Korábban állami kitüntetések kaptál, tavaly év vége felé pedig – márciusi jelölésre – a Bécs-Kisvárosi Magyar Prima-díjat is.*

– Látom a már valamegyéni kitüntetések kapott pályafutásom is, hogy mindenki komolyan gondolja, amit én is vallok: nem azért osztják az ember, hogy kapjon valami kitüntetéset. Mindig meglepetéséknél ér, hogy valaki ezt annyira értékesnek tartja, hogy díjat adjon érte. Természetesen jó esnek ezek az elismerések, és örülök az ilyenfajta visszajelzéseknek. Egy kitüntetés mindig annyit ér, amennyi a társadalmi elfogadottsága, és ez a Prima-díj az évek során kívívta az országos elismeréséget.

– *A családokról mit lehet tudni?*

– Sajnos tökéreztük a mai magyar valóságot: kisebbik lányom, Rita Angliában írvérvélem-mi mérnöknek tanul, és úgy tűnik, végleg ott is marad. A nagyobbik, Anett – nagypajti köveve – éhítésémmel lett. Kisebikben Olaszországban dolgozott, de mivel ott sincs munka, hazajött, és szerencsére Pesten kapott helyet. A család ifjú reményéget, Bálint fiám – aki a saját erejéből lett a diákolimpiai csapat tagja – igen jó fizikából, és elektromérnöknek, vagy azú meg jobb, mechatronikusnak tanul majd. Utóbbi nekem a hallonozás és a műszerfejlesztések miatt jól is júnna. Robotokat és mindenféle mechanikus-elektronikus dolgokat kívívna majd fejleszteni. Feleségem a mai napig azzal foglalkozik, amivel Bajára érkezettélőnk: a Jelkyben matematika-fizika szakos tanár. Eleinte kissé rosszul érezte magát, hogy középiskolai tanárként csak szakmunkástanulókat kellett oktatnia, de szerencsére azóta már éhítéségtől adó képzés is folyik náluk.

Zalavári László

Bánáti Tibor köszöntése

A bajai művelődési központ korábbi vezetőjének, lapunk korábbi (1997-2004) főszerkesztőjének, a bajai helytörténet-kutatás döryéjének, BÁNÁTI TIBORNAK közel 90. születésnapja alkalmából ünnepi tudományos konferenciát szervezett a Bajai Tűr Estván Múzeum. A Bajáról Indultak – Bajára érkezek címmel május 14-én, a városközpont megrendezett tanácskozás fő szervezője és egyik előadója lapunk szerkesztőbizottságának tagja, Kovács Zita volt. Az egész napos rendezvényen összesen 12 előadó szót hírvacs bajaiakról. Szerkesztőbizottságunk közül Kothencz Kelenen és Sáriós István szerepelt önálló előadással, lapunk jelenlegi főszerkesztője, Mayer János pedig a kóratórium és a szerkesztőség nevében köszöntötte az ünnepeltet. Beszédét az alábbiakban szerkesztett változatban közöljük. A konferencia előadásaira későbbi számainkban igyekszünk visszatérni. (A szerk.)

Kelenen Áron felvétele

Az ünnepelt tiszteelői körében

■ Köszöntőmben két fogalmat szeretnék értelmezni: a „lokálpatrióta” és a „korszakos egyéniség” fogalmát.

„Mérjünk lokálpatrióták lenni!” – írta bő két évtizeddel ezelőtt egy szerző a Bajai Honpolgár egyik korai számában, és ezzel is mindenkit arra biztatott, hogy tegyen szülőhelyéért, nyilvánított véleményt, érezze magát Baján és a hozzá kötődő régió sorsát. Persze szavakban sokan tudnak harcos bajaiak, bácskaiak, város- és környékbeliek, nyilvánított véleményt, érezni magukat Baján és a hozzá kötődő régió sorsát. Persze szavakban sokan tudnak harcos bajaiak, bácskaiak, város- és környékbeliek, és mennyivel jobban értenek mindenhez, mint azok, akik a fontos döntéseket hozzák. Az igazi lokálpatrióta ezer szóval, érzéssel, lényének teljes gazdagságával kötődik az otthonához. Nem csupán büszke szíkebb patriájára és az általa képviselt szellemi és anyagi javakra, hanem a régi értékek megőrzését, az újabbak teremtését is igyekszik előmozdítani, és fontosságban a helyi sajátosságokat a nemzeti, regionális vagy globális értékek fölül helyezi. Ismeri, véd és szereti szülőföldjét, de szerete nem majomszeret, hanem kritikus is lehet. A helyi szokások, jellegzetességek lefitymálása helyett képes meglátni az értéket,

de a károsnak gondolt jelenségekkel szemben pedig felemeli a szavát is. Ha valakire igazak a fenti leírások, akkor Bánáti Tiborra mindenképpen, akinek egész életét átfogja a honföldi lelkesedés és tevékenység. Meglehet, egyénisége, tevékenysége, atllusának küzveltsége, ragaszkodásának szenvedélyessége nem mindenki számára volt szimpatikus, és az is nyilvánvaló, hogy az aktív vírósvédő tevékenység konfliktusokat is szült az évtizedek során – ám az még ellenzői sem vitatták soha, hogy az ünnepeltet mindvégig a Baja iránti, sok évtized után is olthatatlan szerelem hajtotta. S hogy ki számít korszakos egyéniségnek? Hát az, akinek korszaka van, akiről korszakok neveztek el, vagy akinek tevékenysége egész történelmi periódusra rányomja a bélyegét. Bánáti Tibor és a Bajai Honpolgár viszonylatában ennek a kifejezésnek is mindenképp létjogosultsága van. Egyrészt, aki megélt csaknem 90 évet, és annak nagy részét a köz szolgálatában töltötte, az már önmagában is sokat jelent, hiszen olyan időszakok tanúja volt, amelyekről a fiatalabbak legfeljebb hallhatják. A kor persze önmagában nem érdem, és nem is Bánáti Tibor életkorát kívánjuk méltatni. Viszont mi elmondhatjuk, hogy egy-ézt neki is volt

egy Honpolgár-korszaka, és a Bajai Honpolgárnak is volt egy Bánáti-korszakal

Bánáti Tibor közel 20 évig volt a lap munkatársa, 7 éven keresztül pedig irányította is a szerkesztőséget. Ez ugyan a megélt 90 évének még a negyede sincs, ellenben az alig 25 éves Honpolgár „életének” csaknem negyötöde! És nemcsak egyszerűen „ott volt” a szerkesztők-alkotók között, hanem egyénisége sokáig valóban meghatározó jegyeket kölcsönzött a lapnak. Lokálpatrióta utódaként ma azt mondom, ha Tibor bátyánk semmi más nem alkotott volna meg ebben az időben, mint az utóbb könnyv formában is megjelent Bajai arcképcsarnok vagy épp a *Mesélő bajai híradók* írásait, már akkor is olyan maradvány értékeket hozott volna létre, amelyeknek darabjait a helytörténet-kutató évtizedek múlva is használni fogják. A „Bánáti-korszak” azonban azért is jelentős, mert a sokáig a helyét, arculatát, célközönségét kereső kindványunk nagyjából ebben az időszakban indult el egy határozottabb irányba, és egy sok szempontból nagyon nehéz időszakban is talpon tudott maradni, ami az alapító stájk szép sorban elfogytak mellőle. A szerzők, szerkesztők köre alaposan kicserélődött az időszakban; egyesek elmaradtak, újak jöttek, de az általános színvonal mindenképp emelkedett. És a Bánáti-korszak sok szempontból ma is zsinórmértékül szolgál számunkra azzal együtt is, hogy a Bajai Honpolgár a korral, a változó olvasó körrel azóta is sokat változott.

Jómagam a Bánáti-korszak vége felé kerültem a szerkesztőség kotelékebe, és akkor – bevalóban – nem mindig értettem, miért kítdt olyan szenvedélyesen azért, hogy a lapban minél több kifejezeten „bajai” anyag legyen, amikor mások azt mondták, hogy az nem *Fiume*, ahol a téma a sok évszázados történelmi múlt okán szinte az utcán hever. Ma már – amikor magam is a lapszerkesztés havi nyilgével kúszkódok – sokkal jobban látom azt, amit Tibor már előbb tudott: Baja és környéke igazi kincsésbánya, amely még ma is számtalan feltáratlan értéket rejt magában. A magát az ünnepelt szellemiségében is lokálpatriótának valló lapunk költöttese így nem is lehet más, mint hogy az elfeledett értékekből minél többet a felszínre hozzon, vegye észre az új értékeket, és ne szegélyelje azt, hogy számára Baja a világ közepe.

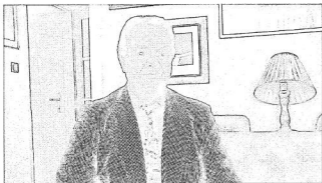
Isten éltesse Bánáti Tibort!

Mindig valami hasznosat tenni

Dr. Böngyik Árpád (1930-2015) emlékére

Nagyon sokan – felesége, fia, unokái, rokonai, volt kollégái, tanítványai, barátai, tisztelettel – kísérik utolsó útjára 2015. május 13-án a Rókus temetőben a 85. életévben elhunyt egyházaskéri BÖNGYIK ÁRPÁD nyugállományú szőlész-borász szaktekintről. Az alábbiakban következnek egy rövid élet- és pályarajz, a dévidéki születésű, de az elmúlt fél évszázadban már Bajához kötődő tudós-tanárrol, akinek példája igazolja az élethosszig tartó tanulás eredményességét, legmagasabb tudományos fokozatát ugyanis 73 éves korában szerezte meg.

Az élethosszig tartó tanulás mintaképe: dr. Böngyik Árpád

■ Böngyik Árpád 1930. szeptember 3-án született Egyházaskéren (ma Verbica, Szerbia), bár családja eredetileg a Fejévidékről, a Garam bal partján lévő Zólyom városból származik. Apja nagybirtokán gazdálkodott, anyja, Simon Erzsébet pedig vezette a háztartást, és nevelte három gyermeküket: Józsefet, Árpádot és Jánost. Hálas szívvel gondolt szüleinek, mert szeretettel ölelve vették, és példát adtak neki a szorgalmas munkához. Az elemi iskolát 1937-1941 között szülőfalujában végezte. Farkas Péter tanító ajánlására, a tőle kapott tudás birtokában tanulmányait Kikindán, a Főgimnáziumban folytatta, ahol kiváló tanárok tanították, és a II. világháború befejezéséig személyes példamutatással nevelték a diákokat. Sajnos a háború után száműzése és vagyoni helyzetük miatt szüneteltetnie kellett a tanulást. Miután megszűnt a megkülönböztetett korlátozás idezaka, beiratkozott Szabadkán a gimnáziumba, ahol 1951-ben érettségizett.

A középiskola elvégzése után egyéves katonai kiképzés következett, majd az agrárium felé fordult, előbb mezőgazdasági technikusként a nagyüzemi termelésben dolgozott 1954-ig. Az év őszén megkezdte egyetemi tanulmányait Zágrebban, az Agrártudományi Egyetem szőlőtermesztési szakán, ahol 1960-ban diplomázott.

Okleveles kertészmérnökként 1963-ban tanulmányútra jött Magyarországra, hogy megvédje egyetemi doktori disszertációját. Közben Szegeden járván megismerkedett a bajai származású Havasi Erzsébet tanárnővel, akit több feleségült ve.

1964-ben doktorált a Budapesti Kertészeti Főiskolán. A tudományos fokozat megszerzését követően áthelyezéssel pedagógusként Baján jöttek, és itt is maradtak. Felesége a Tanítóképző Főiskola Gyakorló Általános Iskolájában tanított történelmet, ő pedig a Bereczki Máté Kertészeti Technikumban a szőlész-borász tanterget oktatva. Az ehhez szükséges mérmök-tanári oklevelet 1967-ben szerezte meg Budapesten, a Mérmök-tanítóképző Intézet Tanárképző Szakán. A pedagógusi munkával párhuzamosan tudományos kutatással is foglalkozott. A dél-alföldi téjkeretben vizsgálta a borszőlőfajták ökonómiai értékét, és ebből készíthette el kandidátusi értekezését, melyet 1983-ban védett meg a Magyar Tudományos Akadémián. Két alkalommal külföldön is dolgozott: 1975-1978-ig Marokkóban szakértőként, majd 1988-1991-ig Algériában, az Agrártudományi Egyetem szőlőtermesztési tanszékén tanított.

Szaktevékenysége alapján 1984-ben felvette a FAO (sz ENSZ mezőgazdasági szervezete) szakértői listájára. Tudomá-

nyos munkája alapján 1987-től a Magyar Tudományok Akadémiája Szegedi Akadémiai Bizottságának lett a tagja, 1994-95-ig pedig az MTA Köztestületének tagjává választották. Még 1988-ban megjelent a *Borszőlőfajták gazdasági értéke* című könyve. 1999-ben kiadták szülőfaluját, Egyházaskér monográfiáját, melyben társszerzőként megírta a település történetét a kezdetektől 1945-ig. A nagy oktatói és nevelési hagyományokkal rendelkező Bereczki Máté Kertészeti Szakiskola a múltját kutatta, az alapítástól, azaz 1904-2004-ig terjedő száz évet dolgozta fel egy kötetben, és a centenáriumba 100 éves a bajai kertészképző címen jelentette meg.

1991-es nyugállományba vonulása után sem pihent, folytatta tudományos tevékenységét. Kutatási eredményeit cikkeik, tanulmányok és könyvek formájában tette közzé. 2003-ban megszerezte a PhD doktori tudományos fokozatot. Közél hét évtizedes szellemi munkássága időszakában az életútján mindig Ovidius mondását tartotta szem előtt, és annak megfelelően is élt: *Nulla dies sine linea ducta superest* – azaz, úgy le ne menjen a nap, hogy nem tétell valami hasznosat. Ezért a napi munka mellett állandóan bővíttette ismeretét. Így jutott el – Ady Endre gondolataival élve – az Értől az Óceánig, a nagyon szeretett Egyházaskértől hosszú és rögös életútján a tudomány területén az akadémia köztestületi tagságáig, magánéletében pedig felesége, fia és két unokája által biztosított rendezett családi körülmények közé. Nyugodjék békében!

Z. L.

Előfizetési felhívás

Fizessen elő lapunkra 2015-ben is!

Az előfizetés díja helyben (bárhöz szállítva)	3 000 Ft
vidékre (postaköltséggel)	6 000 Ft
külföldre (postaköltséggel)	11 800 Ft

Cím: 6500 Baja, Teles Ede u. 12.
Telefon: 06-79/322-600

Fizessen elő, hogy biztosan megkapja!

Bajai Honpolgár Alapítvány

Egyén a kisebbségben

Könyvismertetés

Bördör Pál arcképe

Benderként jegyezték, és ezzel a névvel élt, míg magyarországi honosítása során vissza nem kapta eredeti nevét, amelyen egyébként vers- és prózakötetek sorát publikálta – saját meglátása szerint illegálisan használva magyar nevét. Akkor voltaképpen ki a szerzőjük, ki az, aki megírta őket? Ki vagyok én? Benderhez képest ki Bördör? – taglalja a kérdést. Az irodalomelmélet nem általános, de mérvadóknak tűnő álláspontja, hogy a szerző neve hozzá tartozik az általa jegyzett irodalmi alkotáshoz, és ennél fogva, legyen az polgári név, a műalkotás egészében fiktitív válik. Vagyis, mivel a jelen könyv esetében a Bördör és a Bender együtt szerepel a kötet címlapján, egyértelmű, hogy ők ketten, akik biológiailag mégis egyik: társak. Társ szerzők. A köztük lévő konfliktus és szimbiozis hordta ki ezt a könyvet, amelyet nem neveznek regénynek, inkább csapagnó, de logikus időrendet követő naplójegyzetek sorának, amely a szerző privát világa révén mutatja föl a kisebbségi identitás válság következményeit, közben családörtörténet is vízól. Néha olyan részletekkel, amelyek az olvasó számára teljesen érdektelenné, ám ott a helyük. Előadások szellemes, szórakoztató, meglepő és párbeszédre késztető.

Bördörök és társaink, Benderék, Pálnak vagy Pavlánek nem kellett történetet kitalálnia ehhez a könyvéhez, hozta azt magyival az élet. Részletekből áll össze egy privát történet, miként a történelem is egyéni történetek sorából szövődik, a műben pedig társadalomrajzi terebélyesedik. (Bördör Pál: *BENDER & TSA. Egy vers végigjegyzetei*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2014., 175 oldal)

■ Az utóbbi néhány évben szinte minden fülápolozott folyóiratban az identitás kérdését tagláló írásokra is bukkanok, mind szépirodalmi, mind elméleti megközelítéssel szövegköltséget teremtő textusokra. Egy nemrég érzékelt periódikában például két írás már címben elővetíti a jelzett tematikát.

Az identitás viszonylag új teoretikus fogalom, etimológiája nem egyértelmű, jelentése is megosztott. Etimológiája szerint egyszerű jelentésonosságot és elkülönítettségét, vagyis időbeli folytonosságot, állandóságot, ugyanakkor változékonyságot is. Éppen ez a kettősség a lényege az Erik Erikson által a múlt század érekin bevezetett identitásfogalomnak, amelynek alapjátétele, hogy „én én vagyok”, ám ez a megállapítás nem fogalmazódhat meg annak a kérdésnek a híányában, hogy „ki vagyok én?”. De lépünk tovább: a kérdés csupán egy alkérdés mentén válaszolható meg – „mihézt képtel ki vagyok én?”. Itt bontakozik ki a kettősség: az önálló identitás nem létezhet társas identitás nélkül, mert az egyén – identitás-tól független – valamely csoporttal azonosul, másikkal pedig nem. Ennek az elidőltetésnek a nyomán beszélhetünk például etnikai, nyelvi, regionális, felekezeti, kisebbségi identitásokról, stabil és változó identitásokról stb.

Az identitás kérdése hosszú ideje téma az íróknak, költőknek egyaránt, hiszen az önzonosság szövevényes dolog. Közösség nélkül nem létezhet, mert mindig *valamézt képtel* artikulálódik. A különözöz, köztük a kisebbségi identitások, stabil és változó identitások közösségi identitásként és egyéni identitásként is léteznek, és a hovatartozás tudatát és tudatosságát jelzik. A nemzeti és a nyelvi identitást kétségkívül az a kollektív tudás alakítja, amely a közösségek belől nemzedékekben át hagyományozódott az utódokra. A kultúrális azonosítást legelőbb a nyelvhasználatban fejeződik ki. Az identitásválság, a zsvart identitás tudat és az identitásvesztés ugyancsak a nyelvhasználatban vagy nyelvvesztésben mutatkozik meg. A kisebbségi önzonosság eleve határhelyzetet teremt, egyetlen személy plurális kulturális és nyelvi kördrendszerként jelenyen használja, és kezelnie kell a kettő közötti átjárás, határátépés traumát.

Ezeket a felvetőző identitásproblémákat járja körül Bördör Pál *BENDER & TSA* című munkájában, amelynek címlapján

a szerző vezetékneve magyaros (évtizedeken át *illegálisan* használta) és szerbes (nyuganyami ideig kötnyszerűségéből viselt) formában egymás alatt szerepel. Ez eleve jelzi, hogy itt bizony a szerző saját nevének használatából eredő identitásproblémájára keres megoldást azzal, hogy kifirja magából évtizedeken át halmozódó kételeyeit.

A személynév és a viláslott szerző név összefüggése és kapcsolata bonyolult, de nem beláthatatlan kérdéskörként jelenik meg az irodalomelméletben, az identitásválság, a más névvel jelzett prózaiszi alakváltás több megközelítésből értelmezhető, magyarázható és indokolható, politikai okoktól kezdve a játékelméleten keresztül a stiláris önzonosság megteremtéséig. A név általi önmeghatározás célja lehet pl. a rejtőközés, ugyanakkor a kiemelés, önmeghatározás, játék vagy ezek valamelyen arányú elem. *Németh Zoltán Álnév és moszt* című tanulmánykötetében följegyezte, hogy például *Mikszáth Kálmán* összesen 175 álnévben cikkezték, ehhez nem számoltá hozzá azokat, amelyekkel a viláslott név kezdőbetűivel jegyezték. Egy kimutatásában azt bemutatja, hogy Mikszáth családnevét a majdnai író tanulóéveiben is igen változatosan írták az iskolai naplókba. Meglehet, hogy ez is valami késztetést jelentett a későbbi álnév-használatára...

Bördört is a szelleitől örökölt és kapott vezeték- és keresztneve, és annak az aktuális adminisztráció által bejegyzett formája „*inspirálta*” az *Elcsi tanítvány* kötetében megjelent *Ahol nemvetem...* című versének megírásakor, illetve a mostani kötetében ehhez a költeményhez fűzött 110 (+ elő- és utószó) „végjegyzetének” megírása során. Azért emny, mert a nevezett poéma is emnyt szóból áll, így mindegyik kapott egy végjegyzetet, ami nem biztos, hogy az adott szót értelmezi, hanem prózapoétikai hálót von a vers köré.

A Forum Könyvkiadó meghívásos regény pályázatán 2013-ban első díjat nyert kézirát, 2014-ben Szentelky Kornél Irodalmi Díjat nyert könyv látszatra csapagnó időrendet követő naplóra hasonlított, de gyorsan kiderült, a dátumozott és keltezés nélküli feljegyzéseket tartalmazó sorozat a születéstől a megírás jelenéig ívelő szerkezet mentén azt a történetet tárja az olvasó elé, amit a szerző identitásproblémáknét igyekezett megoldani. Szilési szándéka szerint a Pál nevet kapta, de az aszyakönyvbe már *Pavle*

Városi kezdeményezés a vasárnapi munkaszünetről 1935-ben

■ A vasárnapi munkaszüneti nap kérdése, ennek törvényi szabályozása Magyarországon a modern ipari termelés megjelenésével vált aktuális kérdéssé. A középkorban és a korai újkorban a vasárnap az istenszünet napja volt – kivéve a zsidó vallást, mert ott a szombat –, ezért ezen a napon általában nem dolgoztak az emberek. Az egyház társadalomformáló erejének csökkenésével és a gazdasági fejlődés következtében, az ipari városok megjelenése után a vasárnap is ugyanolyan munkanappá alakult, mint a hét többi napja. 1871 után egyházi kezdeményezésre társadalmi mozgalom indult a heti egy munkaszüneti nap és a nagyobb egyházi törepek – karácsony, húsvét, Szent István-nap – munkaszüneti nappá nyilvánításával kapcsolatban. A mozgalom tevékenysége nem hangzott politikai szövegekben és látványos tömegmegmozdulásokban nyilvánult meg, hanem a társadalom minden rétegére kiterjedő tájékoztató-felvilágosító munkában, amely lassan – de biztosan – érte el célját. A heti egy munkaszüneti nap gazdaságra és társadalomra gyakorolt jótékony hatását több szempontból is megvizsgálták az 1870-es években. A kutatások eredményeit neves szerzők írásos formában, mendeckéi számrak közlésre keltező tettek. *Boriv László* 1876-ban megjelent *A vasárnapi munkaszünet közgazdasági szempontból* című munkájában a következőket írja: „*A jelen műveletek, melynek szerzője világhírű orvosi tekintély – vorzó modorban, de amellett szigorú tárgyilagossággal és az életben és közgazdaságtudomány mai álláspontról tárgyalja a munka- és a munkaszünet hatását a test szellemi és anyagi szervezetre nézve. – Következésképpen az életből merített gyakorlati tapasztalatokon nyugszanak. Iránya korántsem az, hogy a restséget átdoigolja, hanem az, hogy a munkaszünetet ésszerű élvezete által a rendszeres munkásságot fejlessze, s a test szervezettel tartós és gyümölcsöző foglalkozásra képessze, s ezen idővel cél szempontjából tekintni a vasárnapot, mint a munkaszünet napját, szükséges társadalmi, nem pedig csupán egyházi intézménynek.*”

A vasárnapi munkaszüneti nap elsősorban az ipari munkások védelme érdekében bevezetett,

a munkaerő regenerálódását célzó intézkedés volt. Magyarországon az 1891. évi XIII. törvényekről rendelkezett az augusztus 20-ai és a vasárnapi munkaszüneti napról. Már a törvény is meghatározott kivételes helyzeteket és kivételes tömegeket, ezek megállapítását és a törvény végrehajtását a kereskedelmi miniszter hatáskörébe utalták, de a pénzügyminiszter, a belügyminiszter és a földművelésügyi minisztert is bevonták a részletes rendelkezések kidolgozásába. A kereskedelmi miniszter rendelkezési alapján a kisiparosok és az üzletek mentességét kapták a törvény alól, így ott vasárnap is dolgozni kellett. Az első világháborúig az 1891-es törvény alapján hozott miniszteri rendeletek anyai kedvezményt adtak, hogy az üzlethelyiségek tulajdonosai maguk dönthettek a vasárnapi bezárás vagy nyitva tartás lehetőségeiről. Időnként a politikai életben is megjelent a teljes vasárnapi munkaszünet követelése, de ez viszonylag gyorsan el is tűnt. Az első világháború után az 1920-as években, amikor az ország élete visszatért a normális kerékvágásba, visszatértek az 1891-es törvényhez, ezt csak rendeleti úton az ünnepek pontos meghatározásával egészítették ki. A minél teljesebb vasárnapi munkaszünet elérése folyamatosan nyilvánvaló volt a politikai életben, és egyetelmően csatlakozott ehhez egy zsidóellenes felhang. Az izraelita hitközségben a szombat a „munkaszüneti” nap, szombatja a vasárnap általános munkanapnak számított. Egy esetleges vasárnapi üzletbezárás az 5 gazdasági érdekeiket biztosan sértette volna.

A Horthy-korszakban általánosnak mondható, hogy bizonyos szabályozást igénylő kérdésekben a megyék és a városok a szakminisztérium keresztül kezdeményezték országos törvényt vagy rendeletet. A kezdeményezés mindig az irányhatóság közgyűlése indította el egy határozattal, amelyet felirat fennföldben elküldött a szakminiszternek, és körbejáródott az ország többi irányhatóságához támogatást célzattal. A kezdeményezés támogató megyék és városok hasonló tartalmú feliratot intéztek a szakminisztériumban. Egyértelmű elutasításnak számított a támogató felirat elmaradása.

Győr irányhatósági jogú város 1935. márciusi közgyűlésén kezdeményezte a vasárnapi munkaszüneti nap minden, árusítással foglalkozó üzletre történő kiterjesztését. A törvényhatósági jogú városok között megjelent korabeli jó íze miatt a felirati javaslat 1935. április 24-én érkezett meg Bajára.

„*Győr szabad királyi város közgyűléséről*
Tárgy: Vasárnapi munkaszünet elrendelése.
Melléklet: 1 db.

A törvényhatósági város polgármesterének
Baja

Győr szabad királyi város törvényhatósági bizottsága folyó évi március hó 28-án tartott rendes közgyűléséből feliratot intézett a magyar királyi kereskedelmiügyi miniszter úrhoz a vasárnapi munkaszünetnek minden nyílt árusítási üzletre való kiterjesztésének országos szabályozása iránt.

E felirat másolatát azzal a fizetelleljes megkereséssel küldöm meg, hogy azt a törvényhatóság szűbén tegye magáévá és annak támogatása érdekében intézzen hasonló szellemű feliratot a magyar királyi kereskedelmiügyi miniszter úrhoz.

Győr, 1935. évi március hó 28.

Győr szabad királyi város közgyűlése nevében:
Dr. Szauer
polgármester”

A tényleges feliratot a levél melléklete tartalmazta.

„*Győr szabad királyi város közgyűléséről*
Tárgy: Vasárnapi munkaszüneti nap szabályozása 82/hgy. [közgyűlési] 1935 sz. [szám]
Nagyméltósági M. [Magyar] Kir. [Királyi] Kereskedelmiügyi Miniszter Úr!

A vasárnapi munkaszünet Győrött az életintézkedések eladással foglalkozó nyílt árusítási üzletekre fizető, csemegé, tej, kenyér, liszt, hús, cukor, zöldségek, továbbá a borbely és virágüzletekre nem terjed ki. Ezen szakmák alkalmazottai részéről már rég óta megindult a mozgalom a munkaszünetnek ezen üzletekre való kiterjesztése iránt és jóllehet az említett üzletek tulajdonosainak nagy része is arcosította magát ezen törekvéssel és a mozgalom a hatóságok is támogatják, az iparhatóság által megjelölt szavazati eljárások azonban nem hozták meg az a kétharmad szögét, amely szükséges ahhoz, hogy Nagyméltóságod a munkaszünetben az érdekelte szakmákban elrendelje.

A város társadalmának széles rétegében megnyilvánult kívánság hatása folytán előterjesztett indítványra a városi törvényhatósági bizottság is foglalkozott ezen ügygel és folyó évi március hó 28-án tartott közgyűlésében 82/1935 szám alatt elfutározta, hogy az egyéni és vállalkozási érveken túl a nemzet jól fel fogott érdekeire való tekintettel, – amelyek azt kívánják, hogy a vasárnapot az állam minden egyes polgára lelki és testi ükületre használja, – a vasárnapi munkaszünetet megindított társadalmi mozgalom magáévá teszi, azt teljes mértékben támogatja és a vasárnapi munkaszünetnek általánosodó vétele végett, tehát minden üzletágra való kiterjesztése érdekében feliratot intéz Nagyméltóságodhoz.

Ezen határozat folytán a város közhatala nevében azzal a tiszteltteljes kérelmével fordulok Nagyméltóságodhoz, hogy miután az állalános munkásságon nem csupán helyi, hanem országos érdek, ezért annak szabályozása csak törvényhozási úton lehetséges, méltóságosk az általános, minden nyílt áruszállítási területre kiterjedő vasárnapi munkásságon szabályozásról törvényjavaslatot készíteni és azt sürgősen leterjesztetni, hogy mind az illetékteleneknek, mind azok nagyvármai alkalmazottai a vasárnapi munkásságot nyújtotta nagy előnyöket és lehetőségeket még e nyár folyamán élvez-

hessék és azt a maguk javára fordíthassák. Győr szabad királyi város törvényhatósági bizottságának 1935. évi március hó 28-án tartott rendes közgyűléséből.

*Győr szabad királyi város közhatala nevében:
Dr. Sauer Ferenc sk
polgármester**

Baja város vezetése a korabeli udvariassági szabályokat megszegve saját hatáskörében elvetette a vasárnapi munkásságon nap kiterjesztésének kérését. Ez így természetesen nem írták le, de egyéb dokumentumokból erre

következtethetünk. Baja város rendes közgyűlése 1935. május 18-án ült össze – a jegyzőkönyv másolata maradt fent –, itt szóba sem került a győri kezdeményezés, s az dr. Borbíró Ferenc polgármester napirendre sem tűzte a javaslatot. Borbíró az ügyben – a korabeli udvariassági gyakorlatot mellőzve – szabályszerűen járt el. A győri kezdeményezést Baján már április 26-án elvetették, amikor a hivatalos levelet a polgármester-helyettes aláírásával a levéltárba tették.

S. I.

Emberek, esetek, történetek 3.: Házitanító voltam

■ Tízéves koromban elhatároztam: pedagógus leszek. Az okát ma sem tudnám megmagyarázni, hiszen családomnak földműveléssel foglalkozott, rukszárságunk is földművesekből és iparosokból állt.

Talán tanítóim jósa, gyermekszerepette, édesanyám kiváló pedagógiai érzéke motívált. Akkoriban minden vasárnap szentmisére kellett járnom. Én a kiscsísvölgyi templomba jártam, s oda jöttek a Tanítóképző Intézet tanulói is. Katonás rendben, hármassorokban vonultak fel a felsős diákok vezetésével és a tanúrok kíséretében. A rend, a fegyvelés és a viselkedésük hatással rám. Természetes volt, hogy szívesen a polgári iskola elvégzése után a helyi tanítóképzőbe íratk be. Ha ismét pályát kellene választanom, ma is ezt választanám.

Köznyezetünkben mindig akadnak olyan gyerekek, akik tanulás terén segítségére szorulnak. Így lettem én házitanító. Anyagiilag és tapasztalatszerzés szempontjából is hasznosnak bizonyultak az így eltöltött évek. Mindig szófogyó, jószószókat fröccsenő foglalkoztam.

Egyik tanítványomat Ferinek hívták. Ugyanabban az utcában laktnak, s naponta egy órát foglalkoztam vele. Akkor dűlt a háború. Édesapja valamilyen fronton harcolt, s a mester nélküli maradt péciséget a felesége irányította, így nem volt ideje a gyermekkel foglalkozni.

Munkám ellenértékét nem pénzben, hanem lisztben kaptam meg. A háborús és az azt követő időszakban nem maradt az földművelő szülőknek anyagi gabonája, hogy a család kenyérszükségletét biztosítsa. Jól jött tehát a liszt, mert édesanyámmal lehetett egyszer két kenyert sültetni otthon, hogy mindennapi kenyereink az asztalra kerüljen. A háborúból, annak embertelenségéből akkor éreztünk meg valamit, amikor a frontok közelebb kerültek Magyarországhoz. A szövetségesek megkezdtek hazánk bombázását, rendszeresen váltak a légitámadók. Ezek akadályozták, de meg nem szüntették az iskolák működését.

1944 őszén városunkba is bevált a Vörös Hadsereg. Akkor néhány napra megállt az élet. A városparancsnok rendelkezése értelmében ki kellett nyitni a boltokat, iródkat, templomokat, és folytatni kellett az oktatást is. Így, hogy akadozva, más-más helyen, de folyt a tanítás. Ferőz szorgalmasan járt iskolába, s én naponta foglalkoztam vele, örömmel tapasztaltam testi-lelki fejlődését. Am a háború nemvitt fordulat hozott házitanítóságomban. Új tanítványom is lett: egy szovjet örnagy.

Ferkóék lakásaitól nem messze volt egy hatalmas, üres terület. Legálább négy futballpályát lehetett volna rajta létesíteni. Abban az időben állatvásárokat tartottak ott: sok szarvas, szarvasmarha, még annál is több sertés cserélt gazdát évente. A terület elején két kis épület állt: az egyik a mázsház, a másik íródaként működött. E hatalmas területet a szovjet hadsereg rakétáinak használta, ahol hatalmas mennyiségű hadianyagot halmoztak fel, amit katonák őriztek. Az ő parancsnokuk volt az említett örnagy. Idős ember volt, erősen sántított. Ferőék lakásában szállásolták el, katonáit pedig a szomszédos Katolikus Olvasóköre helyiségeiben.

Amikor Ferkóval a következő tanítási napra készültünk, az örnagy mindig bejött a szobába, és figyelte tevékenységünket. Talán a családja, gyermekei tisztségére gondolt közben. A tanítás befejezése után mindig odajött hozzám, és beszélgettünk. Így derült ki, hogy bányamunkás, és Moszkva közelében lakott. Jól beszélt franciául és németül is. Mí az utóbbi nyelven társalogunk egymással. Jól megértettük egymást, bár azt mondta, hogy a füst politikai tiszt jelenlétében ne beszéljünk németül. Már a második, harmadik beszélgetés során előhozta, hogy érdekli a magyar nyelvet: szeretne inni, olvasni magyarul, szeretne megismereni a gyakori szavakat, kifejezéseket, közönségeket. No, ilyen munkát még nem végeztem, de elvállaltam. Szerettem egy elős

Sipos Loránd grafikája

olvasókönyvet, annak betűit, szavait németre fordítottam, s azután magyarul olvastuk vissza. Igen érdeklődő és szorgalmas tanítványom bizonyult az örnagy, aki kor alapján apám lehetett volna.

Megfizette a megtartott órákat, ilyen magas óradíjat azóta sem kaptam sehol. A baj csak az volt, hogy az infúzió egyre nőtt. Végül már a szerek röplétek, sepertek a milliókat az utcán, de nem szedte össze őket senki sem, a pengő teljesen elértéktelenedett.

Említettem, hogy a katonák a szomszédos Olvasóköre helyiségeit vették birtokba: amiknek nem voltak szolgálatban, ott aludtak, ékezték, éttek. Idős katonák voltak, akiket gyakran láttam betámi a majdnem szentelt lévő templomban. Újjalkat csöcsben összefogva vetettek keresztet, és milyen meghajolva imádkoztak. Az örnagy szállításuk naponta ellenőrizte őket.

Az egyik napon, a tanítás befejezése után említette, hogy emberei a könyvtári könyveket kitépett lapjait használják cigarettapapírnak. Bánhatta, hogy így használhatatlanná válnak. Megkérdezte, ki a könyvtár tulajdon-

sa. Mondtam, hogy a plébános. Felajánlotta, hogy ad kocsi, lovat és embert, hogy el tudja vinni a könyveket. A plébános örült a hírek, s a katonák a plébánia udvarán lévő ládaiba fuvározták a megmaradt könyveket. A plébános megkérdezte, mivel állálhatna meg az örmagy nemes gesztusát és a könyvek megmentését. Az örmagy magyarul felelt neki: „Egy kis pohárka borral.”

A következő napon – már sötétedés után – elmentünk a plébániára. A plébános jól beszélt németül, szóban is megköszönte a gesztust, mást is akart az örmagnak adni, de az csak a kis pohárka szent bort (naisbert) fogadta el tőle. Néhány perccel beszélgettünk, aztán elmentünk. A felhívkozott hadianyagokat hamarosan a harcoló csapatok után költötték. Az örmagy és katonái elmentek a városból. Búcsú-

ziskor megadta a címét, de hozzáette, hogy ne írjak neki. Csak jóval később értem meg a tülis císeit. Kátora volt, aki sok pszuzliást és értelmenen pszuzliást látott. A maga lehetőségei szerint mentette a szellemi értékeket, mag aláarta ismerni a magyar név nyelvért és gondolkodásért. Kis világló pont volt az akkori zürzavárban.

Kovács T. Sándor

Egy „hitzsegő” hadüzenet megítélése

Baja város felirata Olaszország 1915. május 23-i hadba lépésével kapcsolatban

■ 1914 végén az első világháború nyugati hadszínterén egyértelmű állóháború alakult ki, a német offenzíva (a Schlieffen-terv) megbukott, minikét fél elzáródó háborúra rendezkedett be. A keleti hadszínterén az orosz előrenyomulást jelentős területvesztések árán, de megállították a német és az osztrák-magyar csapatok. 1915 első fele egyértelműen a központi hatalmak visszacsorolását hozta. Az orosz csapatok keleten eljutottak a Kárpátokig, besyomultak Magyarországot területére. A szerb csapatok megállították a Monarchia hadseregének déli előrenyomulását, a kicsi Szerbia megálló vereséget mért a sokkal erősebb Ausztria-Magyarországra. 1915. február 18-án az orosz csapatok szállták pertra Gallipoliban, megkezdődött a Darciánellak ostroma, amely az Oszmán Birodalom fővívrosinak elfoglalásáért és a törökök végül legyőzéséért indult. Olaszország 1882-ben Németország és Ausztria-Magyarország mellett kötözte el magát, amikor a belpárti a „Hármas Szövetségbe”. A szövetség létrejötte után gyorsan felszínre kerültek az ellentétek az olaszok és az osztrákok között az Adriai-tenger és a Balkán-félsziget feletti ellenőrzés kérdésében, ezért e katonai szövetség gyenge pontja az ingás Olaszország lett. 1914-ben az első világháború kitérésekor az olaszok különböző diplomáciai ficsomszókra hívkozva nem léptek be a háborúba. Ekkor az olasz titásadalom meg kimondtána békepari volt, és a háború kimenetele sem volt egyértelmű. 1915-ben az antant pillanatnyi sikerei és a török kapott esélyő területi ígéretek után április 16-án *Savoino* orosz külügyminiszter aláírta a kondáni döntés szerződést, amelynek értelmében május 23-án Olaszország nevében III. Viktor Emánuel király hadat üzent Ausztria-Magyarországnak, Olaszország az antant oldalán belépett az első világháborúba. Az olaszok tartották a német hadsereget, amúzt „meton hadórnák” neveztek, ezért Németországgal csak 1916. augusztus 26-án állt be a hadállapot.

Az olasz lépés katonailag vélségus helyzetben érte az osztrák-magyar hadvezetést,

bár a világháború kitérése óta eltelt időben a két ország viszonya fokozatosan elhidegült. A magyar titásadalom meglepetéssel fogadta az olasz lépést, nagy nyilvánosság előtt becselennek, hitzsegőnek, aljnak neveztek Olaszországot. Az országos felállborodást közüzguzatási egységként – vármegyék és törvényhatósági jogú városok – felirathoz továbbították az ország vezetése és az uralkodó felé. A kor szokásainak megfelelően egy vármegyében a közüzguzés megfogalmazta a felirati javaslatot, amelyet utána körbeküldött az országban és a többiek csak megerősítették, esetlegesen saját észrevételeikkel kiegészítették. Az olasz hadba lépést eltiltó nyilatkozatot Maros-Torda vármegye közüzguzésének fogalmazták meg:

„Kivonat
Maros-Torda vármegye törvényhatósági bizottságának 1915. évi május hó 28-án tartott tava-szi rendes közüzguzéséből.

Szám: 103-1915. kg.

A törvényhatósági bizottság dr. Sárkány Miklós bizottsági tag lelkes szavak kíséretében előterjesztett indítványára – hatása alatt azon érveléseknak, melyeket a Főispán Úr elnök megnyitott beszédében érintett olaszországi hadsereget kellett fel a törvényhatósági bizottság valamennyi tagjánál – hozza a következő Határozatot:

Amióhón a fennhílt királyunk és a magyar törvényhozó és kormányzó hatalom minden faktora az olasz hitzsegőséget, hitzsegőséget és állókéséget állítta, Maros-Torda vármegye közüzguzés ne mulasztotta el, hogy a világháborúban és erőteljes végrend legalizálva és legnemtelenebb eseménye fölött, megdortánálkának, utólatának és megvetésének kifejezést ne adjon.

Tessi azt abban a hitakban és abban az erős érvelésben, hogy a magyar államnak egyetlen fia stinva, – ki az erőhísi világrég piedesztáljáról lépve, – az országunkat, orvátunkat, hitzsegőséget és hitzsegőséget azoklatának – a legnemtelenebb nemzeti események, a félyfűli becsületet, szótartást és állampolgári hűvéget – marcoltán odaköbri hitz lassva.

Az emberi és nemzeti erőnyéből gúny és rüit kalmarhódást üő galádázókkal szemben Maros-Torda vármegye közüzguzés és szavától és egy lelkeiő ábránva, – erős elhatározással, félyfas kitarással és a legnemtelenebb állókéséggel, hódolatfelesen követi a magyar trónt és földjét a nemzet vezéréit, valamint a hadvezetőséget és a magyar állam ácső szövetségeseit, a német és a török nemzetet abban a történelmi pillanatban, – amióhón a magyar kormány az állókéséget megtorolni s minisztereinknek szavaival élve >> azt a gyönyörűség, az a ácsődéses erős, melyet az egész magyar nemzetnek lángban égő lelke jelent az igaz ügy számára <<, ácsődara veszténi elhíhálta. A törvényhatósági bizottság jelen határozatát a n. [magyar] kir. [király] Minisztereink Úr Öngyémelőtődőségus feltéjleszt, s egyáltalán hason tartalmú határozatokatól véget valamennyi társ törvényhatóságnak is megállít.

A kivonat hitelél: [olvashatatlan aláírás] m. Főjegyző

Marosvásárhely, 1915. május hó 31-én.”
Bajára 1915. június 5-én érkezett meg a marosvásárhelyi feltéjlesztés, 13 822-es számon ikatatták be. A korbelti gyakorlatnak megfelelően az ilyen beadványokat a törvényhatósági bizottság rendes közüzguzésén tárgyalják meg, amely Baján hócsap végén, június 23-án volt. A bajai közüzguzés az eredeti felirati javaslatot erősen módosította, több helyen kiegészítette, mintegy értékelve a világháború első évének eseményeit. A bajai levéltári anyagban az 1915. évi közüzguzési jegyzőkönyv, így a minisztereinkhöz továbbított felirat pontos szövege sem maradt feat; de a városokhoz beérkezett ügyek iratát és a hozzájuk tartozó közüzguzési határozatokat kéziratos formában – neogoteg írtűszással és javítással – a városi tanács anyagában megőrizték. „13822/ kg. 1915 szám – közüzg. [közüzguzési] /kx-i/ [jegyzőkönyvi]
Olvasatott Maros-Torda megye közüzguzésének ábrata az olasz hitzsegőséget megbélyegzése tárgyában. Határozat
A háború kitérésekor nemzeti létünk és fenn-

maradnánk érdekében a Király hívó szavára a nemzet mint egy ember kelt fel és milliók sorakoztak a nemzeti zászlók alatt odahagyva családjukat, biztos megélhetésül szolgáló keresetforrásukat, hogy a haza becsületét megvédezzék, annak elégtelét szerezzenek.

Aminőknek lelkesedését áthatott csapataink újabb ellenragasztott találatok magukat szemben, dicső és hí szövetségeink, Németország az adott szó parancsára mellettünk fogott fegyvert; hiába vártuk ugyanakkor, hogy a harmadik szövetséges, az olasz a becsület útján maradván az adott szó parancsát követve ugyanezt tegye: *inunde II hónap óta, nem találván okot a hazlétre, – semleges maradt; semlegességét azonban arra használta fel, hogy titokban felgyülekezzen, s mielőtt már elég gyengének gondolnánk bennünket, mondva csúszdát árnyék alapján f. é. május elsőjén [ez május 23. volt] hadat isent nekünk, több mint 30 éven át volt szövetségeseink, hogy a monarchia másik állama belélen mindazt felajánlotta neki, amit a háború folytán elérni remélhetett.*

Az olasz szászlegény folytán immár majdnem az egész világ ráuk vetette magát, hogy eltiporjon és semmivé tegyen.

De mindez nem elég ahhoz, hogy társadalomunkban a kishitűséget felkelte, igazunk és erősegeink tudatában csak a megbotráncolás, a megvetés érezte az, amely szívünket az olasz hitzségis folytán betölti; emellett elzártaságunk ha lehet még nagyobb a harcban, hitünk ha lehet még nagyobb ügyünk jó

kimenetelében; büszgő áldozatkészséggel vesznek körül a magyar trónt, hűséggel övezik királyaink fennkölt személyét, a legelső magyar ember bölcsessége, jóssága, lelkesedése ragad bennünket véltégus időnkben.

Elégítéssel tölt el bennünket hatalmas és hí szövetségeseink: Németország és Türökország dicső fegyvertörpe, amelyek megértéssel bennünk azt a hitet, hogy e szövetség nem alkalmi, műló természetű, hanem idővel a lelkek szövetségévé válik, hogy annak idején a béke, a haladás eszköze legyen.

E dicső fegyvertörpe, amelyhez a mi hadseregünk, a mi magyar fiaink a más nemzeti-ségi határozaikkal együtt elérni kívánják meliónk csatáinak, – mind jobban meggyőzőnek bennünket, hogy a föld színéről eltávolított nem vagyunk, hogy a népek háborúja az igazság áttalálva, tehát a mi győzelmeinkkel fog végződni; bíznak a magyarok istenében, hogy szabolcsot a végső áttalára segít.

Ettől aranytól áthatva győzelem biztos tudatában amiódan az országok olasz hitzségis felett a város törvényhatósági bizottsága egyértelműleg a legmélyebb megvetését és utálatát fejezi ki. Bizalommal vitéltetik a város községe a nemzet vezetői és a hadvezetést; lelkesedéssel átváltozik a dicső német és török nemzetet abban az országban, amikor a magyar nemzet az ő áttalálók érdekében is az igaz ügy számára azt a áttalalmat, azt a áttalalmat, amelyet az egész magyar nemzet lángban égő lelke jelent áttalálva hozzá.

A város községe egy szívvel-lelélelkel elhatározza, hogy e határozatát jegyzőkönyvébe írtatja. Ő cadarzi és Apostoli Királyi Felsége a magyar Király iránti rendületlen alattvalói hűségét hódoló felváltal kifejezésre juttatja, annak áttalálására a m. kir. Miniszterelnök úr Öngyűlöletét külön felváltal felhívja. Baján, a város törvényhatósági bizottságának 1915. évi június 23-án t. [tartott] rendes közgyűléséből.

Dr. Erdélyi'

Olaszország megítélése a világháború végéig nem változott. A háborús propaganda az ellenőrzött sajtó keresztül folytatatosan táplálta az 1915 májusban kialakult ellenszenvet. Olaszország a hadba lépéskor az instant gyors győzelemre számított, de a Salandra-kormányának csalódnia kellett mind a szövetségeseik, mind saját országa katonai potenciájában. Az 1915 május-júniusban nagy erővel meginduló olasz hadsereg már az Isonzo (Soča) folyó völgyében alakadt. Az olasz vezérkari főnök, Luigi Cadorna tábornok nagyra törő katonai elképzelései már az első lépésnél kudarcba fulladtak, és az Isonzo völgyében Ausztria-Magyarország és Olaszország között elkészült út ugyanaz az erőforrásokat felőröl kegyetlen állóháború (1915. június és 1917. október között 12 hn. isocsoni casta), amely a nyugati hadszíntéren már 1914 őszre (ta zajlott.

Sarós István

Adalék a szentjánosi kápolna építésének történetéhez

■ A Jánosok-eresztés a bajaiak kedves ünnepe. Ennek egyik helyszíne a Nepomuki Szent János-kápolna, amelyet 1876-ban, a szentjánosi városrészen építettek. Az építet Bajai Molnár Ipartársulat kinyomtatva az adományozók névsorát, a lista a kápolnában megtekinthető. A kápolna építésével kapcsolatban a Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára Bajai Fióklevéltárának iratai között bukkantam rá a Bajai Molnár Ipartársulat egyik dokumentumára,

amelyből megtudhatjuk, hogy miért 1875-ben kezdődik az építési, és ez hogyan függ össze a Túr István kezdeményezésére épített Ferenc József-csatornával.

„Tekintetes Polgármester Úri és Tekintetes városi képviselő! Még a múlt 1873-ik évben szándékunk volt sz: Janosnal ugyanis nepomuki János tiszteletére egy kápolnát építtetni, miután a volt állami magtár kapujánál megszánt Istenháza lenni, e czélból kérelemmel járultunk tanácskérés véget, az akkor főbíró Loosz Zsigmond valamint ő nagysága Prépost urhoz, kik czélunkat egyenlőn megdicsérvén pártolónkat ígérték, tanácsolták azonban, miszerint várjuk be a' csatorna építést, nehogy a tervezet kápolna, a csatorna vonalán svén a társaságnak gátló és akadályul szolgáljon, mivel pedig jelenleg a csatorna vonal kijelölve valamint nagyba munkálva van már, nem tarthatunk attal hogy más irányba vezettetjük, es ügyet az egész sz: Jánosai városrészes áttalálására teméi felkarolni ohajjuk, azért kértük a városú képviselő bizottságot valamint tükés Polgármester urat, ha megengedtemék az építést, az ő időktől már fennlő sz: János szobrunk háta mege, az egész tér mit kértük nem több mint 2, az ő fél négyesegől, mely különben is pozványos bűnhődő gődör lévén, feltűlve ugy tisztasági valamint egészség szempontból is hasznosnak látjuk. Reménylünk kérszünk támogatását, eszedünk minél előbb e' kis tért nekünk kijelölnek

A bajai molnár ipartársulat részéről Zsvdnovits Ignátz Elnök Orasz József Baján 1875-ik év April 13-án

Az 1875. május 13-i közgyűlés határozata szerint: „A kápolnához szükséges helyiség megadandó”. Annak ellenére, hogy Popovits Dénes felhozta, hogy ez a terület „Túr Tábornok urnak mint a' csatornaépítés országának engedélyezett vállalkozásának immár áttalálva lőn”. Az írat egyik adata pontosítása szorú: Loosz Zsigmond, Baja város utolsó főbírája 1872 nyarán lemon-

dott, ezért a kápolna építésének gondolata nem 1873-ra, hanem egy évvel korábbra tehető, ami azért is valószínű, mert az iratban említett állami magtár, amely korábban katonai rakitárként (Magazin) üzemelt, 1872-ben adták el *Gál Péter és Spitzer Benő* vállalkozóknak, akik itt szeszgyárat hoztak létre. Ezért nem használhatták tovább a molnárak, szentjánosiak a kápolnájukat.

Ez az állami magtár (raktár) a Csücsök-pártján, a Duna közelében állt, Baja első

ismert látóképe, a mézsárosok céblevelein is fellelhető. Fisch Pál kutatásai szerint a régi kápolnát az 1783-as visitatio canonica jegyzék említi először Nepomuki Szent János-kápolnának. A Nepomuki Szent János kápolna 1924-től az új látványtervezési terv alapján (na: Baja, Szent József plébánia) tartozott, 1929 és 1995 között pedig önálló lelkeség volt. A kápolna korábbi történetét a lelkeség háttérben ismertetőben öröklötték meg. A háttérben szól a Jánoska-erősítés 19. századi szokás-

sárlól is: „A szentjánosi kápolnában évente csak egyszer mélys 16-án volt mise. Ezen a napon a püchódtemplomból körmenet ment a Szent János-kápolnához, ahol a kápolna előtti tábori szobrák szentbeáldást volt, majd utána kápolnában énekes nagymise. A búcsú napnak (máj. 16.) nyolcadik alatt napoként volt látása, melynek keretében Nep. Szent János látását énekeltek.”

Fábián Borbiána

Merjünk nagyot álmodni

József és a színes, szelvésvásznú álomkabát. A Bajai Fiatlok Színházának előadása

■ Előjáromban le kell valamit szüggennem, hogy e kritika értehetővé váljon: nekem alapvetően vannak problémáim a musical műfajjal. Főleg akkor, ha egy drámból, regényből, filmből eleve ismert történetet gyúrnak át e könnyebb műfaj konvenciói szerint, mert ilyenkor az eredeti üzenet sokszor torzul, az eredeti mélység sekélyesedik, és gyakran túl nagy áldozatokra kell meghozni a közérthetőség és befogadhatóság oldalán. Persze önmagában a musical és komoly mondanivaló vagy intellektualitás nem zárja ki egymást, a *János Krisztus szuperstar* komoly lélektani dráma, a *Mamma mia* pedig attól zseniális, hogy jóval előbb meglevő dalokhoz kellett egy többé-kevésbé koherens történetet megalkotni.

A *József és a színes, szelvésvásznú álomkabát* azonban nem ilyen mélységgel alkotás, ami nem is csoda, ha tudjuk, hogy szerzői (a később világhírűvé vált *Andrew Lloyd Webber* és *Tim Rice*) eredetileg afféle paródiaként alkották meg egy iskolai előadásból, és csak később alakították át a West End és Broadway színpadaira. A darab az ösztövelési Biblia egyik legszebb epizódját, a hitetlen mélységekre zuhanó, de onnan

kitartása teszi lehetővé. Ez az aspektus a musical József-ből hiányzik, benne mintha az Isten jobban hinne, mint fordítva. Sosem kételkedő, önmagával és lelkiismeretével viaskodó alak, hanem kiválasztott és akként is viselkedő megasztár; akinek sikeresztóriát a darab eleve felgyorsítva meséli el. Sem nála, sem a többi szereplőnél (főként a testvéreknél) nem látszik jellemfejlődés, pedig a bibliai alaptörténetben ez lényeges elem. Ezen túl nekem az sem érthető, hogy miért írtak a darabba a szerzők két narrátort, akik elmondják, kommentálják az eleve ismert történetet anélkül, hogy igazat hozzátennének. Mindezek tudatában a darabot nem kell (és nem is szabad) mély morális tanulságokat, aktuális áthallásokat, a-ha élményeket várni, mert ez a musical elsősorban szórakoztatói akar.

Miután a magamfajta hőbörgő a színházban valami testet-lelket (vagy agyat) megérintő élményt akar kapni, kettős érzésekként jöttem el a színházteremből: maga a darab ugyanis számomra egyszerűen nem mérhető a *János* vagy a *Macskák* mércejével – a Bajai Fiatlok Színházának előadása viszont határozottan tetszett. Egyrészt egészen jól

sikerült ezt a zenei kavalkádot, amelyben a rock'n'roll, a folk, a meleg-pop, a rock és a revü elemei keverednek egymással, megfelelő látványval, mozgással és énekes produkciókkal megöltetni, így aztán unatkozni nem volt ideje a szép számú közönségnek. Ezáltal a helyszínváltások problémáját is nagyra górdülékereven oldották meg, és a leggyötrőbb részletek (fények, árnyak, kellékek, díszletek, ruhák) is a helyükre kerültek; néhány mozgásmintás látványelem (a teve, az egyiptomi intenzszober, Potifár újjagzdog otthona) önmagában is emlékeztet. Nagyon jól ki volt találva ezáltal a táncos betétek helye és szerepe, s hogy a táncosoknak hányzszor kellett kitöze jemezt váltania, abba inkább bele sem akarok gondolni. Egyedül a kezdő, a mai világot egy metrálállomás képében idéző színpadkép funkcióját nem értem; egy ördökvényű történetről enélkül is hihető kell hogy legyen, hogy ma is aktuális lehet. (Bár a József kőrút felirat jó poén, de ennyit nem ér meg, főleg hogy ott nincs is metrórönggölő, és a körút egyébként is egy másik József nevet visel.)

A már sokadik főszerepét játszó *Kárpát-é Kevin* (József) alkalkaltat kiválóan alkalmas erre a szerepre, s bár egy erősebb, karakteresebb énekesganggal még nagyobb súlyt tudna adni szerepének, jól megfigyel a figurának, akinek a színesíti játék és nem kevés ének mellett olykor akrobaticus mutatványokat is produkálnia kell, de szerencsére energiáit ez nem emészti fel az előadás végére sem. Különleges helyzet, hogy Jákobot édesapja, *Kárpát Jónatán* alakítja, igaz, neki – jelentős szöveges rész

Jákob (Kárpát Jónatán) és gyászoló gyermekei

és annak erőltetésében való

hján – csak a gesztusok maradnak, ezekkel azonban nagyon sokat képes kifejezni az apa és a kevéncé fiú rendkívüli kapcsolatáról, a (vélt) elvesztés fájalmáról és az elvesztésnek hitt fiú megtalálása felett érzett meghatottságról. A talán legnehezebb énekétéként előadó *Terray Orvola* igazán színt ad az egyik narrátor egyébként értelmetlen szerepének, helyenként hátforgongatóan jól énekel. A darabot rendező, és ezúttal magára szerepet is osztó *Ottmár Attila* a másik narrátornak inkább az iróniájával tűnik ki, és főleg ezen gesztusok jelzik a nézőknek, hogy nem kell itt mindent olyan nagyon komolyan venni – ez „csak” játék egy komoly tétetért. És ha

már június: nagyon szellemes a fíráó Elvicként való megjelenítése, akinek a vendégszereplő *Békési László* számos gesztusi magyarázaton utóncza, és a buta rajongó tömeg reakciója is érdekes színeket mutat. Webberék a történet női karaktereit nem adogatták túl, így a játszó hűlgyeinek (pl. *Potyfárné – Svarvas Anna*) epizódszerepekből kell gazdálkodniuk, és bár arra nincs idő, hogy a csóbtás kelőben meggyőző legyen, a látvány kárpótol mindent.

Összeességében nagyon jól szórakoztunk ezen az előadáson, egyszerűen azért, mert minden jól át volt gondolva, a zene és a látvány nem mezt egymás rovására, bizonyos dallamoktól és szóvegfordulatoktól (L. Ugyan

már, Jászef!) pedig egyszerűen nem lehet szabadulni. (Vagyis Webberék már 20 évesen is kiváló dalokat tudtak írni, a komolyabb darabokhoz viszont még érnünk kellett.) Látványosan a közönséget is magával ragadta a sodró lendületű előadás, hiszen vastapsal jutalmazta a szereplőket. Lehet, hogy a társulat nem a legjobb darabot választotta tehát, ugyanakkor nem érheti őket az a vád, hogy olyan anyagot állítottak volna színpadra, amelyet nem tudtak megfelelő színvonalon megvalósítani. És egy nem-musicalraajongótól ezt vehetik akár dícséretnek is.

Mayer János

Védendő védtelemek: a nagy szarvasbogár

■ Bár a bogarak óriási jellemzően a trópusokon élnek, a Kárpát-medencében is található néhány természetesebb faj. Közéjük tartozik a sorozatunk jelen darabjában bemutatandó és nálunk legnagyobb számú nagy szarvasbogár (*Lucanus cervus*). A hímek kifejezetten felismerhetővé teszi agancsukon a megnőtt két hatalmas rágóca: a nőstényeké vívott átáz külsőlemben (figyárlól csak itt van szerepe a rágókák) külsőpáccal felvértezett vitézüknek ezek a legfőbb fegyverei vetélytársainál szemben.

Hím szarvasbogár

A hímek testhossza 35-85, a jóval kisebb nőstényeké 25-50 milliméter. A rágók és a rovar testének mérete leginkább a larvákban felvett táplálék-tápanyagok mennyiségétől és minőségétől függ. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a fiatal állományokhoz képest az idős tölgyerdőben gyakrabban akadhatnak kapitulált méreű példányok. A bogár teste barnásfekete, a megkeményedett szárnyfedők és a hímek rágói fényesen vörtesbarna színűek. Utóbbiak fejét a hátsó részen, keresztben, tarajra emlékeztető klenckelődés díszíti (hascelő, de kisebb hízókál a homlokuk is), amelyek szélesebbek lehetnek a

szárnyfedőknél. A nőstény rágói jóval rövidebbek, feje az előtómál keskenyebb, és a kisebb példányokat könnyű összekeverni a kis szarvasbogár nagyobb méreű egyedeivel. A kifejezett példányok leginkább a tölgyfák sérülésein szívárgó erjedt-édes nedvet nyalogatják táplálkozás gyanánt, a nőstények erős rágókákkal képesek a fa kérgét megmágní, és ilyen módon a léhez jutni. Előzőek hiányában vagy mellett, szívesen fogyasztják a nitélet gyümölcsök – a rajzás idején a legközelebbben elérhető cseresznye – nedvét is.

A május közepétől június elejéig megjelenő imágók további élete a szaporodás körül forog. A nappal pihető és táplálkozó szarvasbogarak párt keresni leginkább fülledt, meleg napok alkonyati-szürkületi időszakban indulnak, azaz kelnek szírnra. Repülésüket langos zúgás kíséri, a landolás gyakran a fának tőzöve tőrték. Hímek találkozáskor a vitélkedők összeaszerják agancsuk rágókat. A cél: az ellenfelet megemelni és ledobni, leaszítani a fíráól. A győtes joga az akár hosszú ideig is eltartó párzás a nősténnyel. A hím ezt követően hamarosan elpuszti, a nőstény még él egy ideig: korhadó fátörzse vagy a földbe, többnyire fél méter körüli mélységben, elhalt faanyag közelében, több csoportban lerakja gömb alakú, 2-3 milliméter átmérőjű, összesen 50-90 petéjét. A nőstények ezután általában már nem jönek elő, azt pusztának él.

Az átlagosan egy hónap múltán kikelő pajork kezdetben burmaszal, egy idő után korhadó fival táplálkoznak. A lárvákból évek múltán imágóvá válik számára az elhalt faanyag nedvességartalma és egyéb tulajdonságai igen fontosak. A lassú növekedést pajork fejlődése gyenge téli faanyag esetén 3, átlagos viszonyok között 5, szákos tápláléviszonyok esetén 6 év leht. A taljában a hímek kamrábólcső képződnek maguknak (a nőstényeké nélkül mindig nagyobb a hímeké, utóbbiaknál

jól kivetheti a hasra ráhajló rágóközemény), és ebben búzózódnak be. Bábállapotnak, yájából másfél hónapig tart, a kikelő imágók a bábokcsőben telelnek. Tavasz végén a bábkamrából járható sáva fejűnek közéventál a talajfelszín alá, ahonnan csak megfelelő időjárás viszonyok esetén bújnak elő. A május közepén megjelenő hímeket mintegy két héten késéssel követik a nőstények.

A szarvasbogár-félék (*Lucanidae*) családjába tartozó nagy szarvasbogár európai elterjedési területét északon nagyjából a Dél-Ánglia és az Urál-hegység déli része között húzótt képzeltvonal vonal, délen a Pireneusi- és az Appennini-félszigetek északi fele, innen a Földközi- és a Fekete-tenger partvonalra a Kaukázusig határozza. Nyugatról az Atlanti-óceán, keletről az Urál és a Kaukázus közötti természetes határvonalak fogják közre. Előzőek túl ismert néhány szigetes terület előfordulás Kis-Ázsia több országában is. A faj a magyarországi domb- és hegyvidékek középkorú, de leginkább tölgyerdőben mindenhol előfordul. Az Alföldön a folyók menti ártéri erdőkben és az egykori keményfajleges városok környezeteiben leginkább Gernye keményfás ártéri ligeterdő részei azok ottbott a fájnak.

A nagy szarvasbogár állományait leginkább potenciális élőhelyeinek területi csökkenése, és a hosszú fejlődési ciklusuk szolgálati idő és korhadó fák eltűnése-kivágása, valamint a tuskók kiürítése veszélyeztetik. A folsorolt problémák megfelelő kezelése a faj védelmének legfontosabb záloga. Az 1982-től védett rovar természetvédelmi eszmei értéke a vidékfejlesztési miniszter 100/2012. sz. utáni rendelete szerint 10 000 Ft.

Dr. Nagyokzi László

Tájak, borok, hangulatok – Sipos Loránd képeiből

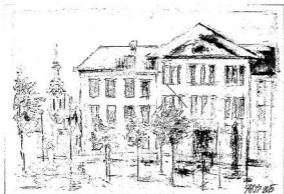
Szekszárdi szőlők (olaj, vízszon)

Csendélet borral

A Türr-klátónál (akvarell, papír)

A III. Béla előtt (paszteil, karton)

Balatoni kthöt (akvarell, papír)

A Vén-Dunánál (olaj, vízszon)

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti
és kulturális folyóirata
Megjelenik minden hónap első szombatján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő: Dr. Mayer János
Főszerkesztő: Dr. Nehajosi László
Olvasószerkesztő: Sándor Boglárka

A szerkesztőbizottság tagjai:
Jász Anikó, Kóthencz Kelemen, Kovács Zita,
dr. Laki Ferenc, Szeles István, Sipos Loránd,
Zalavári László

Lapalapítói:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Kiadó:

Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számlavezető bankja:

OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja

Számlaszám: 11732033 20036119

Postacím: 6500 Baja, Teles Ede u. 12.

E-mail: bajaihonpolgar@gmail.com

ELŐFIZETÉS: 06-79321-690

Nyomdai munkák:

Arculat Nyomda Kft.

Baja, Attila u. 15. Tel.: 79428-944

A szerkesztőség a beküldött kéziratok
rövidítésének és stilisztikai javításának jogát
fenntartja!